

Sosiaalinen kuntoutus kunnallisessa aikuissosiaalityössä

Marjo Vehniäinen
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Humanistis-
yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta
Jyväskylän Yliopisto
Syksy 2019

TIIVISTELMÄ

SOSIAALINEN KUNTOUTUS KUNNALLISESSA AIKUISSOSIAALITYÖSSÄ

Marjo Vehniäinen
Sosiaalityö
Maisterintutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän Yliopisto
Ohjaaja: Satu Ranta-Tyrkkö
Syksy 2019
Sivumäärä: 62 sivua + 3 liitettä

Tarkastelen tutkielmassa sosiaalista kuntoutusta osana kunnallista aikuissosiaalityötä. Sosiaalinen kuntoutus on sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalipalvelu, jonka lähtökohtaisena tarkoituksena on tukea ja vahvistaa asiakkaan toimintakykyä ja osallisuutta. Kuvaan sosiaalityöntekijöiden käsityksiä sosiaalisesta kuntoutuksesta sosiaalihuoltolain mukaisena palveluna, sen keskeisiä tavoitteita ja tehtäviä sekä sitä, miten sosiaalinen kuntoutus jäsenyy kunnallisen aikuissosiaalityön tehtävänä. Tuon esille sitä, millä tavoin sosiaalinen kuntoutus kunnallisessa aikuissosiaalityössä näyttäytyy työn ammatillisten arvojen ja tavoitteiden kautta ja miten erilaiset yhteiskunnalliset reunaehdot työtä osaltaan määrittävät.

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus. Aineisto on kerätty haastattelemalla puolistrukturoidulla haastattelumenetelmällä viittä sosiaalityöntekijää, joilla on kokemusta kunnallisesta aikuissosiaalityöstä. Analysoin aineistoni käyttämällä aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden kuvaamana tärkeänä ja kehittyvänä palveluna ja keskeisenä osana aikuissosiaalityön perustehtävää. Sosiaalinen kuntoutus nähdään vahvasti yhteistyönä muiden palveluiden ja toimijoiden kuten sosiaali-, terveys- ja työllisyyspalveluiden sekä kolmannen sektorin ja järjestöjen kesken. Sosiaalityöllä on tässä yhteistyössä keskeinen rooli, mutta vaikuttava sosiaalinen kuntoutus edellyttää asiakkaan kokonaisvaltaista kohtaamista ja tuen tarpeen tunnistamista - yhteistä ymmärrystä yhteisestä asiakkaasta.

Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat ovat usein työvoiman ulkopuolella ja erityisen tuen tarpeessa. Sosiaaliset ongelmat ovat erityisen vaikeita, pitkittyneitä ja vyyhteytyneitä. Työskentelyssä korostuu yksilölliset tavoitteet ja asiakkaalle räätälöity tuen kokonaisuus. Sosiaalisella kuntoutuksella tavoitellaan intensiivisellä ja asiakasta lähellä tapahtuvalla työskentelyllä muutosta, parempaa elämänhallintaa ja osallisuutta asiakkaan omista lähtökohdista käsin.

Sosiaalityöntekijät näkevät tasa-arvon ja ihmiselämän kunnioituksen olevan keskeisiä sosiaalisen kuntoutuksen palvelun ja työskentelynsä lähtökohтия. Taloudelliset tai tehokkuutta korostavat suuntaukset eivät niinkään määritä työskentelyä paljon tukea tarvitsevan asiakkaan kanssa. Sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy palveluna, jonka halutaan tavoittavan erityisesti niitä, jotka eivät kykene työelämään ja ovat vaarassa syrjäytyä.

Asiasanat: sosiaalinen kuntoutus, aikuissosiaalityö, osallisuus, aktiivinen sosiaalipolitiikka

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	4
2 TEOREETTINEN VIIITEKEHYS	8
2.1 Sosiaalisen kuntoutuksen käsite	8
2.2 Sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskunnallisia lähtökohtia	15
2.2.1 Työelämäsuuntautuneet tavoitteet	15
2.2.2 Syrjäytymisen ehkäisy ja osallisuuden vahvistaminen	17
2.3 Kunnallisen aikuissosiaalityön konteksti	21
2.3.1 Aikuissosiaalityön tehtävät	21
2.3.2 Sosiaalityö ja sosiaalinen kuntoutus suhdetyönä	23
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	26
3.1 Tutkimustehtävä	26
3.2 Tutkimusasetelma	26
3.3 Aineiston keruu	27
3.4 Aineisto ja aineiston analyysi	30
4 TULOKSET	33
4.1 Palvelun nykytilasta aikuissosiaalityössä	33
4.2 Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat	35
4.2.1 Paljon tukea tarvitseva asiakas	35
4.2.2 Kasaantuneet sosiaaliset ongelmat	36
4.2.3 Edellytykset muutosta tukevalle työskentelylle	37
4.3 Sosiaalisen kuntoutuksen palvelu	37
4.3.1 Kohtaava intensiivisen tuen palvelu	37
4.3.2 Vaikuttavat työmenetelmät	39
4.4 Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteet	41
4.4.1 Elämänhallinnan vahvistuminen	41
4.4.2 Yhteiskunnallinen osallisuus	42
4.4.3 Tasavertaisuuden tavoite	44
4.5 Sosiaalisen kuntoutuksen toimijat	46
4.5.1 Sosiaalinen kuntoutus julkisen aikuissosiaalityön tehtävänä	46
4.5.2 Sosiaalinen kuntoutus verkostotyönä	48
5 YHTEENVETO TULOKSISTA	52
LOPUKSI	57

Lähteet 58

Liitteet

1 JOHDANTO

Mikä on paljon tukea tarvitsevan aikuissosiaalityön asiakkaan paikka yhteiskunnassamme? Kyse on ihmisryhmästä, johon kohdistuu odotuksia vastata yhteiskuntamme ylläpitämiseen ja vastuun kantamiseen itsestä ja toisista, nyt ja tulevaisuudessa. Erinäisistä syistä ja enenevässä määrin moni on kuitenkin tilanteessa, jossa voimavarat eivät riitä huolehtimaan omasta arjesta ja elämää ja tulevaisuutta varjostaa näköalattomuus ja keinottomuus.

Kiinnostukseni sosiaaliseen kuntoutukseen on noussut pohdinnasta kaikista heikoimmassa asemassa olevien sosiaalityön asiakkaiden tukemisesta ja työhön kohdistuvista toisinaan ristiriitaisistakin odotuksista. Sosiaalityö on ammatti, jolla on oma yhteiskunnallinen tehtävänsä ja osaamisalueensa. Toisaalta se toimii osana yhteiskunnallista ja sosiaalipoliittista järjestelmää, joten tehtävät ja sisältö muovautuvat myös järjestelmän sisältämien palvelujen ja etuisuuksien kautta (Kananaja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 36.)

Sosiaalinen kuntoutus jäsentyy hallinnollisesti ja lainsäädännöllisesti sosiaalihuollon mukaiseksi sosiaalipalveluksi, jossa tavoitteeksi asetetun sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamisessa sosiaalityöllä ja sosiaaliohjauksella on keskeinen tehtävä. Tärkeimmät yhteiskunnalliset tavoitteet liittyvät työelämään ja tähän integroitumiseen sekä laajemmin yhteiskunnallisen syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn tai osallisuuden vahvistamiseen. (Väisänen 2018, 31.)

Tämän tutkielman lähtökohtana on jäsentää sosiaalista kuntoutusta sosiaalipalveluna osana kunnallista sosiaalityötä ja tarkastella, millaisia eri odotuksia ja reunaehtoja sosiaaliseen kuntoutukseen liittyy aikuissosiaalityötä tekevien sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Rajaan käsittelyni aikuissosiaalityöhön, jolla yleisimmin tarkoitetaan sosiaalitoimistossa tehtävää aikuisväestön sosiaalityötä. (Kananaja ym. 2011, 211.)

THL:n tekemän sosiaalista kuntoutusta koskevan kuntakyselyn (2016) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen tarve kohdistuu pääsääntöisesti työikäisiin, joille on ominaista laaja-alainen tuen ja palveluiden tarve. Laajemmin tarkasteltuna sosiaalisen kuntoutuksen tarve voi ulottua myös peruskouluikäisiin ja vanhusväestöön. (Puromäki, Kuusio, Tuusa & Karjalainen 2016, 27–28.)

Tutkielmassa näkökulmani asettuu laajempaan yhteiskunnalliseen, sosiaalipoliittiseen kontekstiin sekä sosiaalityön ammatillisuuden ja asiantuntijuuden tarkasteluun. Tarkastelun viitekehyksenä on se, mihin yhteiskunnalliseen ja lainsäädännölliseen kontekstiin sosiaalinen kuntoutus jäsentyy. Pohdin, miten sosiaalityö viimesijaisena palveluna tähän tavoitteenasetteluun asemoituu suhteessa omiin ammatillisiin lähtökohtiinsa toisaalta asiakasta tukien ja hänestä huolehtien, toisaalta vastuuttaen ja kontrolloiden.

Sosiaalinen kuntoutus on käsitteenä, menetelmänä, käytäntöinä ja kuntoutuksen muotona nähty jäsentymättömänä. Tällä tutkielmalla tavoittelen kunnallisen sosiaalityön roolin tekemistä selkeämmäksi osana sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuutta. Haen kunnallisen sosiaalityön näkökulmaa siihen, mitä on työskentely paljon tukea tarvitsevien asiakkaiden kanssa ja mitä sosiaalityöltä oikeastaan odotetaan. Tarkastelen, miten työ määrittyy myös sen ulkopuolelta erilaisine vaatimuksineen.

Tutkielman tavoitteena on sosiaalisen kuntoutuksen käsitteellinen jäsentely. Tässä tarkastelussa yhtenä näkökulmana on se, eroavatko sosiaalinen kuntoutus ja sosiaalityö toisistaan. Mitä on laissa määritelty ”tehostettu tuki sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin” erona suunnitelmalliselle, prosessimaiselle ja yhteistyöhön eri tahojen kanssa perustuvalla muulla sosiaalityölle? Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu kuvauksella sosiaalisen kuntoutuksen lähtökohdista ja tavoitteista sekä yhteiskunnallisesta sosiaalipoliittisesta näkökulmasta ja sosiaalityön lähtökohtien ja tavoitteiden tarkastelusta. Keskiössä on sosiaalisen kuntoutuksen asiakas ja hänen kanssaan työskentely.

Sosiaalipoliittinen viitekehys nousee sosiaalisen kuntoutuksen suhteesta työhön tai yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Työelämään ja tähän integroitumisen kysymykset ovat keskeisiä lähtökohtia, joista taustalla löytyy myös aktiivisen sosiaali- ja työllisyyspolitiikan tavoitteita ja ideologia. Toinen keskeinen tavoite on syrjäytymisen ennaltaehkäisy tai osallisuuden ja sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen. Sosiaalipolitiikka tuo ymmärrystä siihen, miten valtio, politiikka tai organisaatiot toimivat ja mitä ne sosiaalityöltä odottavat. Sosiaalityössä on tärkeää tunnistaa yksilöiden ongelmat laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. (Thompson & Stepney 2018, 44–61.)

Teemana sosiaalinen kuntoutus on ajankohtainen ja merkityksellinen sosiaalityön näkökulmasta. Sosiaalityötä muovaavat monet lainsäädännölliset ja rakenteelliset uudistukset, jotka muovaavat myös sosiaalityön asiakkaan asemaa. Merkittävänä

rakenteellisena uudistuksena on ollut perustoimeentulotuen käsittelyn siirtyminen kunnasta Kelaan vuonna 2017.

Sosiaalihuoltolaki on tullut voimaan vuonna 2015, jonka myötä myös sosiaalinen kuntoutus on tullut lainsäädäntöön. Sosiaalinen kuntoutus on palveluna ja työotteena myös vankeuslaissa (767/2005), jossa tarkoituksena on tukea vangin kuntoutumista elämäntilanteessaan liittyen sosiaalipalveluihin ja sosiaalityöihin, asumiseen, työhön ja toimeentuloon.

Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta (TYP) on tullut vuonna 2015. Se määrittelee kunnan, Kelan ja Te-palvelujen yhteistoimintaa työttömien palvelujen järjestämisessä. Tarkoituksena on järjestää työttömille palvelutarvettaan vastaavia työllistymispalveluja sekä sosiaali-, terveys- ja kuntoutuspalveluja. Keskeinen aiheen taustoihin liittyvä laki on myös Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (v. 2001). Lain tarkoituksena on edistää pitkään työttömänä olleen asiakkaan edellytyksiä palata työelämään ja lisätä osallisuutta työllistymistä edistäviin palveluihin.

Tässä tutkielmassa toinen luku on tutkielmani teoreettinen viitekehys. Alaluvussa 2.1. kuvaan sitä, mitä sosiaalinen kuntoutus on käsitteenä eri näkökulmista. Käsittelen sosiaalista kuntoutusta sosiaalihuoltolain ja muun lainsäädännön valossa. Kuvaan myös kuntoutusta ja sen tavoitteita laajemmin taustana sosiaalisen kuntoutuksen tarkastelulle.

Alaluvussa 2.2 tarkastelen tarkemmin sitä, millaisia yhteiskunnallisia lähtökohtia sosiaalisella kuntoutuksella on. Tuon esille yhteiskunnan työelämävetoisten tavoitteiden asettumista sosiaalihuoltoon aktiivisen sosiaalipolitiikan ja suomalaisen hyvinvointivaltion näkökulmasta ja sosiaalista kuntoutusta näistä lähtökohdista käsin. Käsittelen osallisuutta ja syrjäytymistä, jotka ovat hyvin keskeisiä teemoja sosiaalisen kuntoutuksen taustalla.

Alaluvussa 2.3 kuvaan kunnallisen aikuissosiaalityön kontekstia ja sosiaalityön tehtävää paljon tukea tarvitsevien asiakkaiden parissa. Tuon esille aikuissosiaalityön keskeistä tehtäväkenttää ja asiakastyötä kuvaavia piirteitä sekä sitä, millaisia eri rooleja sosiaalityöntekijällä on suhteessa asiakkaaseen.

Luvussa kolme kuvaan tutkimukseni toteutusta, tutkimustehtävääni, aineiston keruuta ja sen analyysiä. Neljännessä luvussa kuvaan tutkimukseni tulokset keskeisten aineistosta

nousevien teemojen kautta. Viidennessä luvussa kokoan yhteen tutkimuksen keskeisiä tuloksia ja jäsennän sitä osaksi laajempaa yhteiskunnallista keskustelua.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Sosiaalisen kuntoutuksen käsite

Sosiaalinen kuntoutus jäsentyy sosiaalityön ja kuntoutuksen rajapinnoille. Käsitteenä se näyttäytyy monitasoisena ja vaikeasti jäsennettävänä. Eri yhteyksissä käsite avautuu eri tavoin, ja sen käyttötarkoitusta on syytä avata. Hautala määrittelee sosiaalisen kuntoutuksen olevan kulttuurisidonnaista, situationaalista ja ajassa muuttuvaa. Käsitteenä sillä voidaan viitata esimerkiksi työorientaatioon, prosessiin, menetelmäkokonaisuuksiin, työn kohteeseen tai työmenetelmiin. Yleisimmin sillä kuitenkin viitataan arjen toimintakyvyn sekä yksilön toimijuuden ja osallisuuden vahvistamiseen. (Hautala 2018.)

Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteeseen liittyy sekä kuntoutus että sosiaalityö, joista molemmat ovat itsenäisiä tieteenaloja tai ammattialoja sekä toimivat osana yhteiskunnallista palvelujärjestelmää. Kuntoutus toteutuu usein eri ammattilaisten välisenä yhteistyönä ja yksi tärkeä yhteistyötaho on sosiaalityö. Kuntoutus on yksi keskeinen sosiaalityön tehtäväalue. (Kokko & Veistilä 2016, 220–221.) Sosiaalihuoltolaissa sosiaalinen kuntoutus määritellään sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen ohella keskeiseksi palveluksi, jolla yksilön osallisuutta pyritään vahvistamaan ja ulkopuolisuuden ja syrjäytymisen kokemuksia pyritään vähentämään. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 41–42).

Sosiaalisen kuntoutuksen sisältö, määritelmä ja käytännöt ovat vaihdelleet aikansa yhteiskunnallista ja sosiaalipoliittista tilannetta heijastaen. Sillä on useamman vuosikymmenen mittainen historia ja sen asema sosiaalityössä ja laajemmin yhteiskunnallisesti tarkasteltuna on vahvistunut. 1990-luvun laman myötä keskiöön nousivat työelämäosallisuuden ja syrjäytymisen näkökulmat sosiaalisen kuntoutuksen määrittelyissä. Työelämään sijoittumisen tukeminen on muodostunutkin osaksi sosiaalisen kuntoutuksen tehtävää. (Väisänen 2018, 19–29.)

Taustalla on vaikuttanut EU yhteistyön myötä vahvistunut aktiivinen sosiaali- ja työllisyyspolitiikka. Sosiaalisen kuntoutuksen muotona kuntouttava työtoiminta on osaltaan vastannut tavoiteltuihin työelämän osallisuuden ja syrjäytymisen ennaltaehkäisyn

tarpeisiin (Karjalainen 2008, 12–13.) Sosiaalisessa kuntoutuksessa on kyse suhteista: yksilön ja yhteiskunnan sekä yhteisöjen ja yksilön välillä (Väisänen 2018, 31).

Sosiaalihuoltolain mukaisena sosiaalipalveluna sosiaalisen kuntoutuksen lähtökohtaisena tavoitteena on vahvistaa sosiaalista toimintakykyä ja lisätä osallisuutta yhteiskuntaan ja työelämään (Sosiaalihuoltolaki 17 §). STM määrittelee sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteen syrjäytymiseen ja osallisuuden vahvistamiseen liittyen. Määritelmän mukaan sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena on vahvistaa yksilön sosiaalista toimintakykyä ja mahdollisuuksia sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja tämän myötä edistää syrjäytyneiden mahdollisuuksia palata yhteiskunnalliseen osallisuuteen. (STM 2019.)

Uudessa sosiaalihuoltolaissa lähtökohta on asiakkaiden tarpeita vastaavan tuen tarjoaminen. Sosiaalihuoltolain soveltamisohjeissa linjataan sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteiltaan tukevan ”kaikkien yhteiskunnan jäsenten yhtäläisiä mahdollisuuksia päästä niihin vuorovaikutussuhteisiin, toimintoihin ja rakenteisiin, jotka muodostavat jokapäiväisen elämän perustan; periaatteena on yksilön integroituminen yhteiskuntaan kykyjään ja suoriutumistaan vastaavalla tavalla”. (Sosiaalihuollon soveltamisopas 2017, 57.) Tässä määrittelyssä ei korostu työelämäosallisuus sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena vaan työ- ja toimintakyvyn vahvistaminen.

Nuoret on huomioitu laissa erikseen ja heidän osaltaan painotus on ilmaistu olevan selkeästi työhön tai koulutukseen sijoittumisessa ja niissä pysymisessä (SHL 17 §). Keskeisiä asiakasryhmiä ovat syrjäytymisuhan alla olevat nuoret ja aikuiset, mielenterveyskuntoutujat, maahanmuuttajat, kehitysvammaiset ihmiset, päihteidenkäyttäjät sekä pitkäaikaistyöttömät (Kokko & Veistilä 2016, 220–222).

Sosiaalihuoltolaki määrittelee sosiaalisen kuntoutuksen suunnittelun ja järjestämisen sosiaalihuollon vastuulle. Lain 17 §:n mukaan sosiaalinen kuntoutus perustuu sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen antamalle tuelle. Tuki on tehostettua ja sillä pyritään vahvistamaan osallisuutta ja toimintakykyä sekä työskentelemään syrjäytymisen ehkäisemiseksi. (Nieminen 2018, 12–13.)

Sosiaalihuoltolain mukaisesti sosiaalisen kuntoutuksen toteutuksessa on huomioitava yhteistyö terveydenhuoltoon, työ- ja elinkeinotoimeen, opetustoimeen ja muihin eri

tahoihin. Kolmannen sektorin toimijoilla ja järjestöillä on myös tärkeä tehtävä tuottaa ja kehittää sosiaalisen kuntoutuksen palveluja. Eri toimijoiden välisen yhteistyön tulisi perustua asiakaslähtöiseen työskentelyyn, ja tavoitteellisen ja kokonaisvaltaisen työskentelyn tukena tulisi olla yksilöllinen kokonaistilanteen kartoitus ja arviointi. Tavoitteiden saavuttamiseksi keskeistä on eri toimijoiden välinen toimiva yhteistyö. (Kananaja 2012, 38–39.)

Menetelmistä mainitaan yksilöllinen tuki, palveluohjaus, kotikäynnit ja tuki asioiden hoitamisessa. Käytännössä tämä voi toteutua erilaisissa ryhmissä, vapaaehtoistoiminnassa tai työtoimintana. Sosiaalisen kuntoutuksen asiakas puolestaan kuvataan olevan tilanteessa, jossa ongelmat ovat kasautuneet ja vaikeutuneet. Palveluna sosiaalityö on viimesijaista, joten asiakkaalla on tarvetta monille eri tukitoimille. Sosiaalityöllä on keskeinen rooli tuen tarpeen tunnistamisessa ja arvioimisessa sekä suunnitelmallisen prosessin toteutumisessa.

Käsitteenä sosiaalinen kuntoutus ei tarkoita irrallisia yksittäisiä tukitoimia tai pelkkää asiakkaan toimintaa ylläpitävää tai huollollista toimintaa (Pirainen 2018, 15). Sosiaalisen kuntoutuksen voidaan ajatella olevan työkalu suunnitelmalliseen sosiaalityöhön, ja suuntaavan sosiaalityön keinojen ja menetelmien valintoja kuhunkin tilanteeseen tarkoituksenmukaiseksi. Seuraavassa kuvaan kuntoutusta ja sen tavoitteita yleensä, jolla tavoittelen myös sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen määritelmän laajempaa ymmärrystä.

Kuntoutus on perinteisesti jaoteltu lääkinnälliseen, ammatilliseen, kasvatukselliseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen. Näistä sosiaalista kuntoutusta on pidetty jäsentymättömänä ja sen käsitettä vakiintumattomana. Kaikkeen kuntoutukseen liittyy kuitenkin myös sosiaalinen ulottuvuus. Jossakin yhteydessä sosiaalista kuntoutusta onkin jäsennetty kaiken kuntoutuksen yläkäsitteenä.

Kuntoutusta käsitteenä on määritelty seuraavasti: ”Kuntoutus on tukea, sitoutumista ja yhteistyötä. Sillä parannetaan kuntoutujan fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä. Kuntoutuksella tuetaan ihmisten itsenäistä selviytymistä ja hyvinvointia sekä arkielämässä että elämänkaaren eri siirtymävaiheissa. Tavoitteina on myös edistää yksilön osallistumismahdollisuuksia, opiskelukykyä ja työllistymistä.” (Kuntoutusportti.)

Kuntoutuksella pyritään ehkäisemään vammojen vaikutuksia. Se on prosessi, jonka tarkoituksena on pyrkiä saavuttamaan mahdollisimman hyvä toiminnan taso, jolloin henkilö itse voi pyrkiä elämään itsenäisemmin. (Wiman 2004, 85.) Kuntoutus vastaa

erilaisiin haittoihin, joita sairauteen tai vammaan liittyy. Toisaalta se pyrkii myös ennaltaehkäisemään erilaisia haittoja. Tavoite on muutos ja aiempaa parempi suoriutuminen arkielämästä. Muutos tarkoittaa voimavarojen lisääntymistä ja kuntoutuksella pyritään erilaisten esteiden poistamiseen. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 33.)

Kuntoutus toimii sosiaali-, terveys-, talous- ja sosiaalipolitiikan rajapinnoilla. Sosiaalisesti painottunut kuntoutuksen orientaatiotapa pyrkii ymmärtämään kuntoutujaa kokonaisvaltaisesti omissa vuorovaikutus- ja ympäristösuhteissaan. Kuntoutusta tarkastellaan yksilön ja ympäristön välisistä vuorovaikutussuhteista käsin, ja pyritään tunnistamaan tässä kuntoutujan selviytymistä tukevia ja toisaalta sitä heikentäviä tekijöitä. Keskeistä on myös kuntoutujan toimijaroolin vahvistaminen. Kuntoutujan voimavarat pyritään tunnistamaan ja niissä pyritään häntä tukemaan. Sosiaalinen näkökulma kuntoutuksessa on hyvin moninainen. Kuntoutuksen käytännöissä tämä tarkoittaa sitä, että työskentelyssä tarvitaan eri yhteistyötahojen välistä dialogia ja yhteistä ymmärrystä. Eri tiedon yhdistäminen ja monimenetelmällisyys vastaa tarpeeseen ymmärtää kuntoutujan monimuotoista tilannetta. (Karjalainen 2004, 19–24.)

Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena on katkaista syrjäytymiskehitystä ja löytää edellytyksiä parempaan. Yhteiskunnan kehitystä kuvaa vahva yksilöllistyminen. Sosiaalisen pääoman tai yhteisöllisyyden vahvistaminen ovat tulleet hyvinvointiyhteiskunnan tavoitteiksi. Kuntoutuksen tarve näyttyy usein syrjäytymisenä sosiaalisista suhteista. (Vilkkumaa 2004, 36–37.) Keskeisenä tavoitteena sosiaalisella kuntoutuksella on sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen. Mitä sosiaalinen toimintakyky käsitteenä sitten tarkoittaa?

Sirpa Kannasoja väitöskirjatutkimuksessaan Nuorten sosiaalinen toimintakyky on todennut sosiaalisen toimintakyvyn olevan käsitteenä vaikeasti määriteltävissä. Tutkimuksessaan hän kuvaa nuoren kohdalla vahvan toimintakyvyn mahdollistavan arjesta selviytymisen tai tavoitteiden saavuttamisen. (Kannasoja 2013, 16.) Sosiaalihuoltolaissa sosiaalisen toimintakyvyn käsite määrittyy kyvyksi ”olla ja toimia tilanteissa, joissa on tai joihin liittyy toisia ihmisiä” ja lisäksi kuvataan sen olevan tulevaisuuteen suuntautuvaa asennetta suhteessa itseän ja toisiin (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 24).

Sosiaalinen toimintakyky, osallisuus tai syrjäytyminen tai sen ehkäisy ovat yhteisösuhteisiin liittyviä käsitteitä. Yhteisölliset ongelmat erilaisine puutteineen näkyvät yhteiskunnan suhteissa kuten perheissä, työssä ja koulutuksessa. (Kananaja 2012, 38–39.) Sosiaalinen kuntoutus tavoitteiltaan pyrkii vahvistamaan osallisuuden mahdollisuuksia ja lisäksi vähentämään erilaisia esteitä, jotka toimintakyvyn alentuminen on jo muodostanut (Savukoski & Kauramäki 2004, 123–134).

Kuntoutus myötäilee yhteiskunnan ja elämäntavan muutosta ja kehittymistä. Se osaltaan on vastannut ja vastaa esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyyden tai työvoimapulan kysymyksiin aktivoinnin tai ennaltaehkäisevien interventioiden myötä. Ominaista kuntoutukselle on vuorovaikutus ihmisten välillä ja kuntoutus kuvastaa kunkin ajan yhteiskunnallista tilaa. (Karjalainen 2004, 11.)

Yhteiskunnan yksilöllistymiskehitys edellyttää monenlaisia valmiuksia, ja yksilön on kyettävä tekemään omaa elämää koskevia valintoja moninaisten vaihtoehtojen välillä. Rajalliset keinot ja voimavarat selviytymisessä voivat johtaa sopeutumattomuuden ja kykenemättömyyden kokemuksiin. Yksilöllistymiskehitys korostaa yksilön omaa toimijuutta ja omien mahdollisuuksien toteuttamista. Erityisellä tavalla tämä näkyy työikäisten työhön ja työttömyyteen liittyvissä kysymyksissä. (Karjalainen 2004, 12–14.)

Työttömyys ja sen pitkittyminen saatetaan tulkita yksilöllistyneessä yhteiskunnassa yksilön ongelmien, ei niinkään yhteiskunnan tai sen muutoksien kautta. Yksilön kokonaistilanne on saattanut vyyhteytyä, kun erilaiset tavoitteet, mahdollisuudet tai voimavarat ovat keskinäisesti ristiriidassa. Kuntoutuksen sosiaalinen orientaatio pyrkii ymmärtämään kuntoutujan tilannetta suhteessa häntä ympäröiviin vuorovaikutussuhteisiin. (Karjalainen 2004, 15–23.)

Sosiaalista kuntoutusta on kehitetty erilaisten hankkeiden avulla. SOSKU (2015–2018) on terveyden – ja hyvinvointilaitoksen valtakunnallinen hanke, jossa on kehitetty sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja. Hankkeeseen liittyen on julkaistu useita erilaisia selvityksiä, julkaisuja ja raportteja.

Osana Sosku-hanketta THL on tehnyt laajan kuntakyselyn sosiaalisesta kuntoutuksesta. Kyselyn myötä selvitettiin mm. sitä, millä tavoin sosiaalinen kuntoutus konkretisoituu kunnissa ja palveluna, millainen kokonaiskuva sosiaalisesta kuntoutuksesta muotoutuu ja millaisia kehittämissuunnitelmia kunnissa sosiaaliseen kuntoutukseen liittyy. Kysely

osoittaa, että sosiaalisen kuntoutuksen tapaista työtä kunnissa on toteutettu jo pitkään. Sosiaalisen kuntoutuksen sosiaalihuoltolain mukaiset tavoitteet tunnistetaan kunnissa hyvin, mutta käytännössä sosiaalinen kuntoutus toteutuu hyvin eri tavoin eri kunnissa. Selvityksessä on tunnistettu edelleen sosiaalisen kuntoutuksen olevan monissa kunnissa melko selkiytymätön ja edellyttävän edelleen jäsentymistä. Sosiaaliseseen kuntoutukseen arvioidaan kunnissa tarvittavan lisää resursseja ja lisää yhteistyötä eri toimijoiden välille. Julkaisu Sosiaalinen kuntoutus ja sosiaalihuoltolaki: Kuntakyselyn tulokset, on julkaistu vuonna 2016. (Puromäki ym. 2016.)

Matti Tuusa on lisensiaatintyössään Sosiaalityö ja työllistäminen Kuntouttavan sosiaalityön ammattikäytännöt kuntien aktivointi- ja työllistämispalveluissa (2005) tarkastellut aktivoinnin ja työllistymisen tukemisen vaikutuksia sosiaalityöhön kunnissa. Tutkimuksessa tuodaan esille, että kunnissa tarvittaisiin enemmän palveluja, joilla tuetaan elämänhallintaa ja työmarkkinavalmiuksia. Tuusa kuvaa, että työskenneltäessä pitkään työttöminä olleiden asiakkaiden kanssa, on sosiaalitoimen ja työhallinnon käytettävissä olevat keinot melko vähäiset. Työllistyminen avoimille työmarkkinoilla on pitkäaikaistyöttömille haasteellisesta ja usein epärealistinen tavoite, vaikka yleisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa sen tavoittelemisen korostuu. Tuusa tuo esille sen, että sosiaalisen kuntoutuksen palveluja tarvittaisiin enenevässä määrin, minkä myötä haasteellisissa työmarkkina-asetmassa olevien valmiuksia työelämään voitaisiin lisätä vahvistamalla kuntoutumista ja arjen suoriutumista. Sosiaalisen kuntoutuksen tarkoituksena olisi vastata osaltaan työhallinnon ja sosiaalitoimen väliin jäävään palvelujen tarpeeseen. (Tuusa 2005.)

Terhi Hinkka, Juha Koivisto ja Riitta Haverinen ovat selvittäneet sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä tutkimuksessaan Kartoittava kirjallisuuskatsaus kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista (Stakes 2006). Kartoituksessa kootaan myös sosiaalisen kuntoutuksen varsin monipuolisia ja vaikuttavina pidettyjä työmuotoja. Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat ovat työelämän tai koulutuksen ulkopuolella ja heidän tilanteisiinsa ominaisesti liittyy alentunut toimintakyky tai ongelmia elämänhallinnassa. Työskentelyssä korostuu voimavaroja vahvistavat työmenetelmät ja yhteistyökumppaneiden kanssa tehtävä työ. (Hinkka ym. 2006.)

Marjo Romakkaniemi, Jari Lindh ja Marjo Laitinen ovat tutkineet lappilaisten nuorten osallisuutta tutkimuksella Nuorten aikuisten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa

(Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 2018). Tutkimus tarkastelee sosiaalista kuntoutusta, nuorten osallisuutta ja sen tukemista. Tässäkin tutkimuksessa esiin tulee se, että sosiaalisen kuntoutuksen toteutuksessa korostuu monialainen yhteistyö sekä se, että sosiaalinen kuntoutus kaipaa sisällöllistä ja käsitteellistä tarkentamista sekä asiakkaiden että työntekijöiden näkökulmasta. (Romakkaniemi ym. 2018.)

Sosiaaliseen kuntoutukseen liittyen on tehty lukuisia pro gradu tutkielmia eri näkökulmista. Useimmissa tutkielmissa tarkastelun kohteena on jokin sosiaalisen kuntoutuksen palvelu tai kuntouttava työtoiminta asiakasnäkökulmasta. Esimerkiksi Sari Kelloniemi on pro gradu tutkielmassa Sosiaalinen kuntoutus sosiaalityön käytäntönä (2016) haastatellut sosiaaliseen kuntoutukseen osallistuneita asiakkaita, ja todennut sosiaalisen kuntoutuksen mahdollistavan osallisuuden vahvistumisen ja tällä olevan myönteisiä vaikutuksia yksilön hyvinvointiin. (Kelloniemi 2016.) Tutkielmassa Sosiaalisen kuntoutuksen käsite 1950-luvulta tähän päivään puolestaan on kuvattu sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä ja sen määrittelyä eri vaiheissa, todettu sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen olevan vaikeasti määriteltävän ja sisältävän monia merkityksiä. Tutkielman tekijät ovat tunnistaneeet, että sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä ja käytäntöjä tarkastellaan päällekkäisesti, mikä osaltaan vaikeuttaa määritelmän kokoamista. (Haimi & Hurme 2007.)

Tällä tutkielmalla haluan nostaa esiin sosiaalityön ammattilaisten käytännönläheisen ja arkea tuntevan näkökulman sosiaalisen kuntoutuksen palvelusta. Sosiaalityöntekijöillä on työssään keskeinen näköalapaikka asiakaskuntaan, lainsäädäntöön ja sen toteutumiseen, sekä osaamista tunnistaa asiakas ja hänen elämäntilanteensa osana yhteiskunnan rakenteita. Sosiaalityöntekijöiden näkemykset ja osaaminen olisi mielestäni tärkeää huomioida kehitettäessä yhteiskunnan palvelujärjestelmää ja rakenteita nykyistäkin vahvemmin ja näkyvämmiin. Tutkielman myötä on tarkoitus tehdä näkyväksi sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä, haastavissa elämäntilanteissa olevan sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaan paikkaa osana yhteiskunnallista järjestelmää, lainsäädännön vaatimuksia ja yhteiskunnallisia arvoja.

2.2 Sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskunnallisia lähtökohtia

2.2.1 Työelämäsuuntautuneet tavoitteet

Kuten aiemmin olen tuonut esille, sosiaalinen kuntoutus myötäilee yhteiskunnallista tilaa ja aikaansa. Tämän tekstin tarkoituksena on kuvata tarkemmin sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskunnallisia ja sosiaalipoliittisia lähtökohtia ja siinä tapahtuneita muutoksia. Vastauskysymykseen siitä, miten talouden ja työelämän asettamat tavoitteet osaltaan ovat muovanneet niitä reunaehdoiksi, minkä puitteissa sosiaalityölle muotoutuu tavoitteita tai tehtäviä työn ulkopuolelta.

Sosiaalipolitiikka määrittelee sitä, millaisessa toimintaympäristössä sosiaalityötä tehdään. Suomi on perinteisesti sosiaalipolitiikan näkökulmasta ja tutkimuksessa luokiteltu pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi. Tälle on tyypillistä se, että palvelut ja etuudet ovat universaaleja eli kaikkien yhtäläisesti saatavilla. Palvelut on järjestetty pitkälti valtiokeskeisesti ja ne ovat verovaroin rahoitettuja. Sosiaalipolitiikka tulkitaan siis julkisen sektorin tehtäväksi ja sen vastuulla olevaksi. Pohjoismaisessa hyvinvointimallissa julkinen valta vastaa sosiaalisesta turvallisuudesta ja palveluiden tuottamisesta. (Raunio 2009, 197–203.)

Modernisaation ja teollistumisen kehittymisen myötä kehittyneet hyvinvointipalvelut pitkälti rakentuivat ajatukseen palkkatyössä käyvistä kansalaisista. Kattavat hyvinvointipalvelut ja sosiaaliturva on tarkoitettu kansalaisten toimeentulon turvaamiseksi huomioiden elämän eri tilanteita tai vaiheita kuten vanhuutta, sairastelua, työttömyyttä tai työkyvyttömyyttä. (Kantola & Kananen 2017, 12.) Universaalit kaikille tarkoitetut palvelut perustuvat ajatukseen kansalaisten hyvinvoinnin kollektiivisesta vastuusta, joka toteutuu valtion kautta (Raunio 2009, 218).

Torben M. Andersen kuvaa artikkelissaan Pohjoismaainen malli – tulevaisuuden näkymät ja haasteet hyvinvointivaltion taloudellisesti perustuvan siihen, että kansalaiset suurelta osin työllistyvät. Andersen huomioi erityisesti naisten osuuden työvoimassa olevan kansainvälisesti verrattuna merkittävä. Hyvinvointijärjestelmä pyrkii jakamaan tuloja ja sen myötä tarjoamaan vakuutusturvaa epävarmoissa elämäntilanteissa. Tulojen uudelleenjaon ja vakuutusturvan järjestämisen taustalla on ajatus myös sen taloudellisesta tuottavuudesta. (Andersen 2008, 403–404.)

1990-luvun laman myötä työttömyys kasvoi rajusti ja myös valtion ja julkisen sektorin menoja sekä sosiaaliturvaetuuksia jouduttiin merkittävästi supistamaan. Suomalainen hyvinvointivaltiomalli joutui uudenlaisen tarkastelun ja kritiikin kohteeksi. Laman seurauksena jääneestä työttömyydestä alettiin käyttää käsitettä rakenteellinen työttömyys. (Kantola & Kananen 2017, 13–15.)

Hyvinvointivaltion kriisin myötä omaksuttiin ajattelu, jossa sosiaaliturvaa pyrittiin muovaamaan entistä kannustavammasi käytännössä tarkoittaen etuisuuksien heikentämistä ja kaventamista. Työnhakijoiden ja työntekijöiden määrän lisäämisestä tuli keskeinen tavoite talous- ja sosiaaliturvapolitiikassa. Työttömien aktivointi muodostui osaksi tätä yhteiskunnallista tilannetta ja ajattelua. Aktivointipolitiikan taustalla on EU:n vaikutus suomalaiseen talous- ja sosiaalipolitiikkaan ja sen ohjaukseen. (Kananen 2017, 38–46.)

Työttömyys on nähtävissä sekä yksilön että laajemmin ajateltuna yhteiskunnallisena ongelmana. Yksilötasolla pitkittyessään työttömyys vaikuttaa identiteettiin heikentäen itsetuntoa, itsekunnioitusta tai turvallisuuden kokemusta. Yhtäläillä työttömyys on nähtävä sosiaalisena ongelmana yhteiskunnallisesti, jolloin sillä on taloudellisten vaikutusten ohella uhka yhteiskunnalliseen järjestykseen. (Thompson 2017, 76–77.)

Miltä aktivointi näyttäytyy sitten kansalaisten näkökulmasta? Työnhakijoiden oletetaan tekevän jotakin toimeettomuuden sijaan tai muuten heitä seuraavat erilaiset velvoitteet tai sanktiot. Aina aktivoitavalla työnhakijalla ei ole todellista päätäntävaltaa siihen, millaisin keinoin hän voisi päästä työelämään. (Kananen 2017, 44.)

Pitkäaikaistyöttömien aktivoinnin keskeiset käsitteet kulminoituvat velvollisuuteen ja vastikkeellisuuteen ja tavoitteet puolestaan siirtymiseen sosiaalietuuksilta kohti työelämää. Aktivointitoimet kohdistuvat usein heikossa työmarkkina-asemassa oleviin ja niihin, joiden työ- ja toimintakyky on alentunut. Aktivoinnissa työllisyys-, talous- ja sosiaalipolitiikan kietoutuvan yhteen tähdentäen, että työttömyys on työn puuttumisen ohella ”sosiaalisen selviytymisen” kysymys. Aktiivinen sosiaalipolitiikka kulminoituu kuntouttavan työtoiminnan lakiin ja on hallinnollisesti kuntien vastuulla. Työn, työllistämisen ja oman vastuun korostus tässä laissa kietoo aktiivisen sosiaalipolitiikan osaksi työ- ja talouspoliittisia tavoitteita. (Karjalainen & Karjalainen 2011, 7-8.)

Kuntouttavassa työtoiminnassa on piirteitä sosiaalisesta kuntoutuksesta. Itsessään se pitää sisällään työelämäsuuntautuvana ja muutokseen pyrkivänä toimintana piirteitä tuesta ja kontrollista. Lähtökohtaisesti se on keino työllistämisen edistämiseksi. (Väisänen 2018, 28–29.) Aktivointitoimissa on siis toisinaan sosiaalisen kuntoutuksen piirteitä. Sosiaalinen kuntoutus puolestaan osaltaan tähtää usein myös siihen, että asiakas aktivoituisi tai valmiudet osallistua työelämään vahvistuisivat.

Sosiaaliset oikeudet turvaavat sitä, että yksilöllä on oikeus riittävään toimeentuloon myös silloin, kun hän on työtön, sairas, työkyvytön tai jo vanhus. Pohjimmaltaan ei kyse ole siis oikeudesta, johon tulisi kuulua vastikkeellisuus. Aktivoinnin myötä työttömän tulee kuitenkin olla osallinen hänelle osoitettuihin toimenpiteisiin karenssin tai toimeentulotuen pienentämisen uhalla. Aktiivinen sosiaalipolitiikka tuo aktivointityön työvoimahallinnolta kuntaan ja sosiaalihuoltoon ja näin ollen myös tavoitteensa, joilla on vahvat työllistymiseen ja talouteen liittyvät kytkennät. (Karjalainen 2011, 233- 234.)

Edellä kuvaamassani tulee esille se, että sosiaalityössä työskennellään sosiaalipolitiikan, mutta myös talous- ja työllisyyspolitiikan tavoitteisiin vastaten. Kuntouttavalla työtoiminnalla pyritään vahvistamaan työelämävalmiuksia niiden kohdalla, jotka tarvitsevat tukea avoimille työmarkkinoille päästäkseen. Asiakkaalla, joka osallistuu kuntouttavaan työtoimintaan, on oikeus tukeen, mutta samanaikaisesti työskentelyä ohjaa tietynlainen kontrolli. Asiakkaan tavoitteet asemoituvat työssäolotilanteensa muutokseen. (Väisänen 2018, 29.) Sosiaalinen kuntoutus puolestaan perustuu asiakkaan vapaaehtoisuuteen, mikä on keskeinen ero kuntouttavalle työtoiminnalle.

2.2.2 Syrjäytymisen ehkäisy ja osallisuuden vahvistaminen

Seuraavassa kuvaan syrjäytymistä käsitteenä ja syrjäytymisen ehkäisemistä sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena. Lisäksi tarkastelen osallisuutta ja sen vahvistamista taustoittamaan sosiaalisen kuntoutuksen keskeisiä päämääriä.

Tätä nykyä sosiaaliturva ei kykene vähentämään köyhyyttä tai kansalaisten eriarvoisuutta aiemmassa mittakaavassa. Nähtävissä on kehityskulku, jossa pienellä osalla kansalaisista menee aiempaa heikommin, vaikka valtaosan ihmisistä voidaan ajatella pärjäävän hyvin tai kohtalaisesti. Eriarvoistumiskehityksen myötä esiin nousevat myös syrjäytymisen

kysymykset, jotka näyttävät koko yhteiskunnan haasteina. Sosiaaliset ongelmat ovat kalliita taloudellisesta näkökulmasta, mutta eritoten ne ovat vaikeita inhimillisinä kysymyksinä. (Kananen 2017, 51.)

Syrjäytymisessä yleisesti ajatellen on nähty olevan kyse yhteiskuntaan yhdistävistä siteistä ja niiden heikkoudesta. Raunio kuvaa syrjäytymisen liittyvän yksilön ja yhteiskunnan suhteisiin ja suomalaisen keskustelun painottuvan usein yhteiskunnan näkökulmaan. Tämä lähtökohta johtaa pohtimaan sitä, mistä tulisi olla osallinen ja mistä oikeastaan syrjäydytään. (Raunio 2006, 9-10.)

Syrjäytyminen on käsitteenä, sosiaalisen toimintakyvyn tai sosiaalisen kuntoutuksen käsitteiden tapaan, monitahoinen ja -tulkintainen. Käsitteenä se näyttäisi jäävän vaille yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Syrjäytyminen on ollut jo pidempään osa sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön keskeistä käsitteistöä ja yhteiskunnallinen keskustelunaihe. Syrjäytymisen ennaltaehkäisy tai syrjäytyneiden osallistaminen ovat keskeisiä sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteita, ja seuraavassa kuvaan syrjäytymistä ilmiönä.

Sosiaalihuoltolaki (2015) kuvaa sosiaalisen syrjäytyneisyyden liittyvän tilanteisiin, ”joissa henkilö on vaarassa joutua tai on jo joutunut sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle”. Lain soveltamisohjeissa otetaan esille syrjäytymisen riskitekijöiksi vamma, sairaus, ikääntyminen, päihteidenkäyttö, mielenterveysongelmat tai pitkäaikaistyöttömyys ja siitä seuraava toimintakyvyn aleneminen. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 40–41.)

Syrjäytymisen ohella lain soveltamisohjeessa käsitteenä esille nousee osallisuus ja osallisuuden tukeminen, joita voinee pitää syrjäytymisen vastakohtina. Sosiaalinen osallisuus ei toteudu samaan tapaan kuin enemmistöllä kansalaisista esimerkiksi suhteessa työhön, koulutukseen tai harrastuksiin (Juhila 2006, 53).

Raunio huomioi sosiaalityön toimivan tehtävässään sosiaalisen osallisuuden tukemiseksi yhteiskunnallisista lähtökohdista. Omiin eettisiin periaatteisiin nojaten sosiaalityö toimii tämän ohella yksilön ja hänen yksilölliset lähtökohdansa huomioiden. Yhteiskunnan ja sen järjestelmän näkökulmasta esille väistämättä nousee työ, jonka nähdään olevan side yhteiskuntaan ja merkittävä tekijä hyvinvoinnille. Sosiaalityön näkökulma on kokonaisvaltaisempi huomioiden arjen ja perheen ja niiden yhteiskuntaan määrittämät siteet syrjäytymistä tarkasteltaessa. (Raunio 2006, 10–12.)

Syrjäytymistä voidaan tarkastella normaaliuden kautta. Syrjäytyminen selittyy normaaliudesta etämmälle joutumisena. Normaaleina pidetään tietynlaista toimintaa ja käyttäytymistä. Hyvän elämän malli toteutuu, kun toimitaan tiettyjen normaaleina pidettävien käytänteiden mukaisesti. (Freud 1999, 335 Raunion 2006, 13 mukaan.)

Normatiivisessa mallissa syrjäytyminen näyttäytyy poikkeavuutena osallisuudesta ja sen mukanaan tuomasta hyvän elämän mallista. Tästä lähtökohdasta käsin kenenkään ei tulisi syrjäytyä vaan pyrkiä kohti normaalina pidettyä osallisuutta omien edellytystensä mukaisesti. Normatiivisuuden kautta selitetään niitä toimenpiteitä, joilla syrjäytyneinä pidettyjä pyritään integroimaan kohti yhteiskuntaan. Ymmärrettävästi edellä kuvattu herättää myös kritiikkiä ja pohdintaa siitä, mikä tai kuka määrittää normaaliutta ja millä tavoin hyvän elämän ihanteen ulkopuolella olevan ajatellaan elävän muita huonommin. Missä määrin yhteiskunnan eri toimijat huomioivat yksilöiden omat näkemykset hyvästä elämästä ja sen reunaehdoista? (Raunio 2006, 13–15.)

Syrjäytymistä käsitteenä voi lähestyä myös kasautuneena huono-osaisuutena, jossa hyvinvoinnin ongelmat nähdään moniulotteisina, pitkittyneinä ja syrjäytyminen tai selkeä riski tähän on nähtävissä. Sosiaalityössä kohdattavat ihmiset ovat usein tilanteessa, jossa huono-osaisuus on uhka arjen suoriutumiseksi ja hyvinvoinnille sosiaalityön ja sen antaman tuen viimesijaisesta luonteesta johtuen. Tässä vaiheessa ei kysymys ole niinkään ulkopuolisuudesta yhteiskunnan normaalina pitämästä osallisuudesta, vaan vakavista puutteista omatoimisessa suoriutumisessa. (Raunio 2006, 32.)

Raunio viittaa Anna-Liisa Jämsän jäsenyykseen siitä, että syrjäytymistä voi tarkastella myös eri tasojen tai vaiheiden kautta. Karsiutujat, syrjäytymisvaarassa olevat, syrjäytyneet ja täydellisesti syrjäytyneet ovat sosiaalityön asiakkaita erilaisine tuen tarpeineen. Tämä jäsenys luo raameja sosiaalityön tehtäville ja työn päämäärille näistä lähtökohdista käsin. (Raunio 2006, 32.)

Mikä on kuntoutuksen tehtävä tässä kontekstissa? Pitkään työttömänä olleen kohdalla puhutaan monimutkaisista vyyhdistä, jossa omat kyvyt ja voimavarat ovat ristiriidassa tavoitteiden ja mahdollisuuksien kanssa yksilön joutuessa punnitsemaan omaa pystyvyyttä. Kuntoutuksen on ajateltu pureutuvan vaikeaan sosiaaliseen tilanteeseen kaventaen eroa nykytilanteen ja hyvin etäisen työelämäkontaktin välillä yksilöä motivoiden ja hänen hyvinvointiaan lisäten. (Karjalainen 2004, 21.) Sosiaalisen kuntoutuksen tehtäväksi

yleisesti ajatellaan juuri syrjäytymiskiirteen katkaisemista ja yksilön kokonaisvaltaista tukemista hänen tarpeensa tunnistaen.

Sosiaalihuoltolaissa osallisuus tuodaan esille yhteenkuulumisen ja osallisuuden kokemisena keskeisenä osana syrjäytymisen torjumista. Se nähdään myös mahdollisuutena toimia osana yhteiskuntaa ja yhteisöjä sekä vaikuttaa omassa asiassa. Yksilöllä voi olla erilaisia rajoittavia tekijöitä suhteessa osallisuuteen ja tällöin tarvitaan eri tavoin annettavaa tukea sen toteutumiseen. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 24–25.)

Osallisuuden vahvistaminen on yksi sosiaalisen kuntoutuksen ja ylipäänsä sosiaali- ja terveydenhuollon tunnistetuista ja keskeisistä tavoitteista. Mitä osallisuudella tarkoitetaan sosiaalisesta kuntoutuksesta puhuttaessa aikuissosiaalityön asiakkaista? Osallisuus käsitteenä on niin ikään vaikeasti määriteltävissä ja se näyttäytyy eri tavoin eri yhteyksissä toisaalta tavoiteltavana arvona, toisaalta toimintana.

Raivio ja Karjalainen (2013,16) ovat lähestyneet osallisuutta käsitteenä Erik Allardtia mukailien kolmen perustarpeen kautta. Edellytykset osallisuuden toteutumiseksi tulevat riittävästä toimeentulosta ja aineellisista resursseista. Yhtäläillä ihminen tarvitsee kokemusta kuulumisesta johonkin yhteisöön, sukuun tai ystäväpiiriin. Kolmantena perustarpeena näyttäytyy osallisuuden toiminnallinen ulottuvuus. Osallisuus voi toteutua esimerkiksi mielekkään työn tai tekemisen kautta.

Osallisuus viittaa siis sekä toiminnallisuuteen että olemiseen. Toiminta edellyttää voimavaroja ja niihin kiinnittymistä. THL:n työpaperissa Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa nostetaan esille myös edellä kuvattujen perustarpeiden keskinäisen yhteyden ja niiden välisten suhteiden tärkeyttä merkityksellisyyden kokemuksen syntymiseksi. Esimerkkinä se, että yhteisyyden kokeminen edistää toimeentuloon ja aineellisiin resursseihin liittyvää hyvinvointia. Yhteisyyden kokeminen toiminnassa on omiaan vahvistamaan merkityksellisyyden kokemusta. (Isola ym. 2017, 9-10.)

2.3 Kunnallisen aikuissosiaalityön konteksti

2.3.1 Aikuissosiaalityön tehtävät

Sosiaalinen kuntoutus on hallinnollisesti asemoitu sosiaalihuollon suunnittelemaksi ja toteuttamaksi tehtäväksi. Vaikka lainkin mukaan keskeistä on yhteistyö muiden eri tahojen ja toimijoiden kanssa, sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen rooli on merkittävä tämän sosiaalihuoltolain mukaisen sosiaalipalvelun toteutuksessa. Seuraavassa kuvaan kunnallista aikuissosiaalityötä, sen keskeisiä tehtäviä ja työn lähtökohtia.

Sosiaalityössä joudutaan sovittamaan yhteen erilaisia intressejä ja arvoja. Sosiaalityöntekijä edustaa sekä yhteiskunnan arvoja ja sen normeja, mutta toisaalta hänellä on auttajan rooli. Yhteiskunnan intressit, esimerkiksi aktiivinen sosiaalipolitiikka, konkretisoituvat myös sosiaalihuollon tehtävissä. (Kananaja, Lähteinen. & Marjamäki 2011, 127–140.)

Sosiaalityön asiakastyössä on käytettävissä yhteiskunnan antamaa valtaa ja samanaikaisesti vastuu heikompiosaisista kansalaisista. Eettisiltä periaatteiltaan sosiaalialan ammatillinen työ perustuu pitkälti ihmisoikeuksille ja sosiaaliselle oikeudenmukaisuudelle. Kuvailen tätä tuen ja kontrollin välistä tasapainoilua, kun toisaalta tulee vastata asiakkaiden tarpeisiin ja samanaikaisesti toteuttaa yhteiskunnan delegeoimia tehtäviä.

Sosiaalihuoltolaissa sosiaalityötä kuvataan asiakas- ja asiantuntijatyöksi, jossa keskeinen tehtävä on rakentaa ”tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus” (SHL 15 §). Sosiaaliohjauksella lain mukaan pyritään myös hyvinvoinnin ja osallisuuden vahvistamiseen edistämällä elämänhallintaa ja toimintakykyä. (14 §.) Kansainvälinen sosiaalityön määritelmä (IFSW 2014) viittaa siihen, että ”sosiaalityö on professio ja tieteenala, jolla edistetään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten ja yhteisöjen voimaantumista ja valtaistumista”. Tämä määrittely on Sosnetin eli sosiaalityön yliopistokoulutuksen yksiköiden muodostaman yhteistyöyöverkon vuonna 2014 hyväksymä suomenkielinen määritelmä sosiaalityön käsitteestä. (Sosnet.)

Aikuissosiaalityö määritellään tavallisimmin tarkoittamaan aikuisväestön sosiaalityötä, jota tehdään sosiaalitoimistossa. Toisinaan aikuissosiaalityötä kuvataan työikäisten palveluna. Tällöin siitä rajataan erilleen ikääntyneiden sosiaalityö tai lastensuojelu elämänkaarimallin mukaisesti. (Kananoja ym. 2011, 211- 212.) Aikuissosiaalityön keskeisenä prosessina voidaan nähdä olevan muutostyön, joka toteutuu arvioinnin, suunnittelun ja kuntouttamisen ketjuna sosiaalityötä määrittelevän lainsäädännön antaessa sille raamit. (Juhila 2008, 24–26). Keskeisinä sisällöllisinä määritelminä kunnalliseen aikuissosiaalityöhön on yhdistetty toimeentuloon liittyvä työ, työttömyys ja erilaiset elämänhallintaan liittyvien ongelmien parissa tehtävä työ (Juhila 2008, 18–20).

Sosiaalisen kuntoutuksen prosessia kuvattaessa keskeinen näkökulma on avattu empowerment-käsitteen kautta, mikä sosiaalityön kontekstissa nähdään valtaistumisena tai voimaantumisenä – keinona saavuttaa muutos. Keskeisenä ajatuksena on siirtyä prosessinomaisesti tilanteesta kohti parempana pidettyä tilaa. Voimaantuminen voidaan prosessin ohella tulkita myös työskentelyn päämääräksi. (Hokkanen 2009, 315–318.)

Hokkanen viittaa Stephen Rosen kuvatessaan empowerment prosessin vaiheita seuraavasti: naming, loving ja acting. Naming vaiheessa tilannetta arvioidaan kriittisesti ja tarvittaessa uudelleen nimeten. Loving vaiheessa työskennellään asiakkaan taitoja ja voimavaroja vahvistaen. Keskeisenä lähtökohtana tässä työskentelyssä on ihmisarvon tunnistaminen itsessään. Acting vaiheen tavoitteena on puolestaan yksilön omista lähtökohdista nousevan ratkaisun löytäminen. (Hokkanen 2009, 318–320.) Sosiaalisessa kuntoutuksessa on kyse pitkälti sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamisesta. Voimavaralähtöisessä tai valtaistumiseen pyrkivässä työskentelyssä on kyse yksilön omasta tai yksilön ja ympäristön välisestä valtaistumisesta.

Kirsi Juhila kuvaa aikuissosiaalityön sisältöjä yksityisen vastuun diskurssin kautta liberalistisesta ideologiasta käsin. Koska diskurssin mukaan kansalaisen tulisi olla vastuullisuuteen ja aktiivisuuteen pyrkivä, jäsenyytensä tällöin myös sosiaalityö aikuisten parissa vastuullistamiseksi ja aktivoinniksi. Uusliberalismi korostaa ihmisten omaa selviytymistä ja aloitteellisuutta sekä työn keskeistä roolia kääntäen riippuvuuden yhteiskunnasta ongelmalliseksi. (Juhila 2008, 49–50.) Aktivoiva työote kunnallisessa sosiaalityössä konkretisoituu esimerkiksi laissa kuntouttavasta työtoiminnasta tai toimeentulotukilaissa. Toimeentuloa turvaavat viimesijaiset etuudet ovat kytkeytyneinä työllistämistavoitteeseen. (Juhila 2008, 53–54.)

Edellä esitetyn yksityisen vastuun diskurssia haastaa eriarvoistumisen diskurssi, jossa sosiaalityön tavoitteena on tehdä näkyväksi eriarvoistuminen ja siihen liittyvät tekijät koko yhteiskunnassa erityisesti huono-osaisten kansalaisten osalta. Työskentelyn lähtökohtana on kokonaisvaltaisuus, asiakasta välittävä ja hänen tarpeensa tunnistava työote perustuen asiakkaan ja työntekijän väliseen luottamussuhteeseen. Tehokkuusarvojen rinnalle pyritään nostamaan keskustelu heikoimmassa asemassa olevien kansalaisten asioista ja oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. (Juhila 2008, 74–79.)

Sosiaalityön ammatillista toimintaa ohjaavat arvot ja etiikka, joiden taustalla on laajemmin tarkasteltuna yhteiskunnan yleisesti hyväksymät arvot. Perinteisinä yhteiskunnallisina arvoina on pidetty sosiaalista oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoisuutta tai solidaarisuutta. Yhteiskunnallinen arvojen muutos on tuonut mukanaan talouden ja tuloksellisuuden näkökulman, mikä tuo mukanaan yksilön vastuun ja pärjäämisen arvoja. Sosiaalityössä tunnustetaan huoli markkinahenkisten arvojen vaikutuksista kaikkein heikompiin kansalaisiin ja nähdään niiden olevan ristiriidassa perinteisten sosiaalityön arvojen kanssa. Yhteiskunnallisten arvojen ohella sosiaalityön tulisi nojautua yksilöllisiin arvoihin kuten ihmisyyden kunnioittamiseen, joka ei ole kiinni yksilön tekemisistä tai hänen ominaisuuksistaan. (Raunio 2009, 86–89.) Nämä vastaavat myös sosiaalisen kuntoutuksen keskeisiin lähtökohtiin yksilön tukemisesta hänen omista lähtökohdistaan käsin.

2.3.2 Sosiaalityö ja sosiaalinen kuntoutus suhdetyönä

Seuraavassa kuvaan sitä, millainen työ sosiaalityö on suhteessa asiakkaaseen. Tarkastelen sosiaalityötä ja sosiaalista kuntoutusta suhdetyönä kuvatakseni sitä, millaisia tehtäviä ja rooleja sosiaalityöntekijällä on suhteessa tukea tarvitsevaan asiakkaaseen ja sosiaalityötä raamittavaan yhteiskunnalliseen kehykseen.

Juhila kuvaa sosiaalityötä liittämisen- ja kontrollisuhteen kautta, missä sosiaalityöntekijän rooli näyttäytyy pyrkimyksenä liittää asiakkaita yhteiskunnassa normaaleina pidettyihin toimintoihin. Tähän liittyy myös kontrolli niiden kohdalla, joilla on tässä liittymisessä ongelmia. Asiakas on liittämisen- ja kontrollisuhteessa sosiaalityön kohteena. Sosiaalityössä ja sen tavoitteissa tämä näkyy keskeisesti syrjäytymiseen liittyvässä keskustelussa, missä liittäminen normaalina pidettyyn yhteiskuntaan osallistumiseen nähdään sosiaalityön

yhtenä keskeisenä tehtävänä. Sosiaalityön tehtävä siis muotoutuu syrjäytymisen ja liittämisen käsitteisiin olennaisella tavalla. (Juhila 2006, 49–52.)

Sosiaalityöntekijälle jää keskeinen tehtävä vastuuttaa asiakastaan ja vähentää riippuvuutta yhteiskunnasta, jotta syrjäytymiseltä vältyttäisiin tai sen vaikutukset minimoitaisiin. (Juhila 2006, 77.) Epäonnistunut liittäminen voi johtaa vahvempaan kontrolliin, mikä sekin mielletään myös sosiaalityöntekijän tehtäväksi. Kontrollilla voidaan tarkoittaa esimerkiksi tuen ja avun heikentämistä kunnes asiakas toimii häneltä edellytyllä tavalla. Sosiaalityöntekijän työ perustuu yhteiskunnan työlle antamiin tavoitteisiin ja lainsäädäntöön. Tähän valtaan osaltaan kuuluu myös kontrolli, jota sosiaalityöntekijä voi lakiin perustuen käyttää. (Juhila 2006, 83–84, 89.)

Liittämis- ja kontrollisuhteena sosiaalityö määrittyy ulkoapäin ja painotus on aktiivisen kansalaisen ihanteessa. Seuraavassa kuvaan sosiaalityötä huolenpitosuhteena, jossa tunnustetaan sosiaalityön lähtökohdaksi sosiaaliset oikeudet ilman asiakkaalle asettavia ehtoja. Huolenpitosuhteena tarkasteltuna sosiaalityöntekijän tehtävä on huolehtia asiakkaasta kaikissa niissä tilanteissa, joista hän ei muutoin selviä tai suoriudu. Huolenpito näyttäytyy asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisessä suhteessa, mutta tarvitsee laajemmin tarkasteltuna myös sitä arvostavan yhteiskunnan ja lainsäädännön. Eettisiltä lähtökohdiltaan huolenpito perustuu siihen, että jokaisella nähdään olevan oikeus saada huolenpitoa sitä tarvitessaan riippumatta tilanteestaan tai asemastaan. (Juhila 2006, 155–159.)

Sosiaalityö voi perustua myös kumppanuussuhteeseen, jossa sosiaalityöntekijä pyrkii tukemaan asiakasta täysivaltaiseen kansalaisuuteen osallistamisen keinoin. Täysivaltaista kansalaisuutta voidaankin pitää yhtenä sosiaalityön keskeisenä päämääränä. Osallistaminen ja osallistava sosiaalityö voi näyttäytyä asiakkaan vahvistamisena suhteessa hänen omaan elämäänsä ja siihen liittyviin asioihin. Juhila nostaa esiin näkökulman, jossa jo asiakkaan kuulluksi tuleminen voi muodostua hänen näkökulmastaan tärkeäksi osallisuutta vahvistavaksi kokemukseksi. Onnistumisena osallistavassa sosiaalityössä voidaan pitää sitä, että asiakas vahvistuu luottamaan omiin kykyihinsä ja mahdollisuuksiinsa elämässä. (Juhila 2006, 118–120.)

Kuten jo aiemmin olen tuonut esille, viime vuosina sosiaalipoliittisessa ajattelussa yksilön oman vastuun korostuminen on noussut vahvasti esiin. Tämä itsessään vaikuttaa siihen, millä tavoin huolenpitoa tarvitsevaan kansalaiseen suhtaudutaan. Välimaa kuvaa, että

tehokkuutta ja taloudellisia arvoja esiin tuovat näkökulmat näyttäytyvät ristiriitaisina sosiaalityön peruslähtökohtiin ja ammattieettisiin periaatteisiin nähden. Ammattieettisten periaatteiden mukaan, sosiaalityön tulisi pystyä toimimaan asiakasta auttaen ja tukien, hänestä huolehtien ja hänen asioitaan ja etujaan ajaen. Yhteiskunnan asettamat poliittiset ja taloudelliset rajat ja toisaalta ammattieettiset lähtökohdat luovat keskinäisesti asetelman, jossa sosiaalityöntekijä joutuu puntaroimaan toimintaansa häntä kohdistuvan ristiriitaisen asetelman kautta. (Välimaa 2008, 176–177.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä kappaleessa esittelen tutkimustehtäväni eli kuvaan sitä, mitä tutkin ja miten olen tutkimusaineistoni kerännyt. Lisäksi kuvaan aineiston analysointia ja analysoinnissa käyttämiäni menetelmiä. Pohdin myös tutkimukseni eettisiä näkökulmia.

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkin kunnallisessa sosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tulkintoja siitä, mitä sosiaalinen kuntoutus on sosiaalipalveluna, miten se jäsentyy kunnallisen aikuissosiaalityön tehtäväksi ja mitä tehtäviä tai tavoitteita sosiaalisella kuntoutuksella nähdään olevan. Keskeiset tutkielmani tutkimuskysymykset ovat siis:

- Mitä on sosiaalinen kuntoutus aikuissosiaalityötä tekevien tulkitsemana?
- Mitä keskeisiä päämääriä sosiaalisella kuntoutuksella nähdään aikuissosiaalityössä olevan?
- Millä tavoin sosiaalinen kuntoutus jäsentyy kunnallisen aikuissosiaalityön tehtäväksi?

3.2 Tutkimusasetelma

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisella tutkimuksella tavoitellaan asian tai ilmiön ymmärtämistä syvällisesti. Usein se on kuvailevaa eli deskriptiivistä ja sen tarkoituksena on saada asiasta mielekäs tulkinta. (Kananen 2008, 24–25.) Laadullisessa tutkimuksessa aineiston kerääminen ja analysointi muodostavat kokonaisuuden. Aineiston keruu ja analyysi ovat vahvasti yhteydessä tutkimuksen muihin metodologisiin valintoihin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 75–77.)

Kvalitatiivista tutkimusta kuvataan prosessiksi, jossa tutkijan tulkinnat aineistostaan kehittyvät ja muotoutuvat tutkimusta tehtäessä lukuisten eri tutkimuksellisten ratkaisujen myötä. Keskeistä on tunnistaa tutkimuksen kannalta olennaiset kysymykset, joiden

mukaisesti tutkimuksellisia ratkaisuja sekä aineiston rajaamista lähdetään tekemään. (Kiviniemi 2018, 73–76.)

Tutkielmani keskeisenä tavoitteena on kuvata ja ymmärtää sosiaalista kuntoutusta palveluna kunnallisen aikuissosiaalityön kontekstissa. Näen laadullisen tutkimuksen tarkoituksenmukaisena, jotta voisin kuvata sosiaalityön ammattilaisten käsityksiä sosiaalisen kuntoutuksen palvelusta ja sen jäsentymisestä kunnallisen aikuissosiaalityön tehtävänä. Tavoitteena on lisätä asiasta ymmärrystä kuvaten ja tulkiten saamaani aineistoa.

3.3 Aineiston keruu

Haastattelu on yksi laadullisen tutkimuksen yleisimmistä aineistonkeruumuodoista (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85). Tiedonkeruumuotona se on systemaattinen ja siinä pyritään tavoitteellisesti saamaan pätevää ja luotettavaa tietoa tutkittavasta asiasta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2016, 207–208). Keräsin tutkimusaineistoni haastattelemalla yksilöhaastatteluin viittä sosiaalityöntekijää, jotka työskentelevät tai ovat työskennelleet paljon tukea tarvitsevien aikuissosiaalityön asiakkaiden kanssa tai vastaavat työssään aikuissosiaalityöstä vastaavina tai johtavina sosiaalityöntekijöinä.

Haastatteluun valikoidut sosiaalityöntekijät ovat koulutukseltaan yhteiskuntatieteiden maistereita ja heillä on sosiaalityöntekijän pätevyys. Kyseisillä sosiaalityöntekijöillä on kullakin vuosien kokemus sosiaalityöstä sisältäen myös aikuissosiaalityötä. Haastatteluun pyytämistäni sosiaalityöntekijöistä useammalla tiesin olevan kokemusta myös sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistyöstä. Tämän arvelin olevan erityisen arvokasta kerättävän aineiston kannalta.

Tutkimushetkellä haastateltavista kolme toimi johtavina tai vastaavina sosiaalityöntekijöinä. Heidän työhönsä ei kuulu suora asiakastyö aikuissosiaalityössä. Jokainen vastaaja näkee sosiaalisen kuntoutuksen olevan jollakin tavalla osa työnkuvaansa tai laajempaa tehtäväkenttää. Haastateltavat tulevat Keski-Suomen alueelta, kukin eri kunnasta. Haastattelut on toteutettu toukokuussa 2019. Tutkimuksen kohteena ei ole se, millä tavoin kussakin työyksikössä tai kunnassa kyseinen sosiaalipalvelu on järjestetty tai mitä toimijoita sosiaalista kuntoutusta käytännössä toteuttaa. Kiinnostuksen kohteena on

ollut päästä tarkastelemaan sosiaalityön ammattilaisten tulkintoja sosiaalisen kuntoutuksen palvelusta.

Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on kuvata tai ymmärtää valittua ilmiötä tai asiaa, eikä siinä pyritä löytämään tilastollisia yleistyksiä. Tämän myötä on tärkeää, että tutkimukseen osallistuvat henkilöt tuntevat hyvin tutkittavaa ilmiötä ja näin ollen heitä voi pitää tutkimukseen sopivina. Tutkimusongelmien kannalta on mielekästä valita tutkimukseen haastateltavia, jolla on tutkittavaan aiheeseen nähden asiantuntemusta tai kokemusta. (Vilkkä 2015, 135.) Mahdollisuutta valita haastateltavat tarkoituksenmukaisesti on seikka, jota voidaan pitää yhtenä haastattelututkimuksen vahvuutena (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74).

Otin haastateltaviin yhteyttä henkilökohtaisesti. Laadin tutkimuksestani tiedotteen, jossa kuvasin tutkimuksen taustaa ja tarkoitusta sekä tutkimuksen toteuttamista. Ilmoitin tutkimuksesta valmistuvan opinnäytetyön sekä arvioidun aikataulun tutkimuksen valmistumisesta.

Haastateltavien informointi ja suostumuksen saaminen tutkittavilta ovat keskeinen osa hyvää aineistonhallintaa. Tutkittava tekee päätöksen osallistumisesta tutkimukseen saamansa tiedon varassa. Yhtälailla myöhemmässä vaiheessa tunnistetietojen käsittely sekä aineiston kuvailu ovat keskeinen osa eettisyyden ja tietolainsäädännön noudattamista. (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 413.) Tiedotteessa kerroin haastattelun toteutuksen olevan mahdollista puhelimitse tai muutoin tutkittavan kanssa sovittavalla tavalla. Haastattelujen toteutuksessa pyrin näin huomioimaan tutkittavan näkökulmasta sen, että toteutus olisi mieluinen (Eskola & Suoranta 1998, 92).

Sovin haastattelujen toteutuksesta ja ajankohdasta tutkittavan kanssa sen jälkeen, kun sain myönteisen vastauksen tutkimukseen osallistumisesta. Kun haastattelusta ja haastattelun käytännöistä sovitaan etukäteen, annetaan tiedonantajalle mahdollisuus tutustua ja valmistautua haastattelusta. Myös eettisestä näkökulmasta tarkasteltuna tutkittavan on tärkeää tietää, millaisesta tutkimuksesta on kyse. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85–86.)

Tekemistäni haastatteluista neljä toteutui puhelimitse ja yhden osalta kasvokkain. Puhelinhaastattelun hyötynä koin sen joustavuuden ja ajankäyttöön liittyvän tehokkuuden. Saamani tiedon mukaan tutkittavat ovat tässä tutkimuksessa yksityishenkilöitä, ja tästä

syystä en hakenut erillistä tutkimuslupaa siltä organisaatiolta, jossa tutkittavat työskentelevät.

Tiedotteen ja suostumuksen ohella välitin ennakolta tutkittaville tutkimuksen alustavan haastattelurungon. Näin tutkittava saattoi ennakolta tutustua ja jäsentää aihetta kysymysten myötä niin halutessaan. Haastattelututkimuksen tavoitteena on saada aiheesta monipuolista ja kiinnostavaa tietoa ja tämä toimii perusteena myös haastattelukysymyksien antamiselle ennakolta. (Tuomi & Suoranta 2009, 73.)

Haastattelutilanteessa ennen äänityksen aloittamista muistutin tutkittavaa vielä siitä, että käytän tallennusvälinettä haastattelujen tallennukseen. Tallennuksessa käytin yliopistolta käyttööni saamaani sanelukonetta. Haastattelujen lopuksi siirsin äänitiedostot asianmukaisesti suojatulle tietokoneelleni ja poistin ne sanelukoneesta.

Haastattelurunkoa valmistellessani jäsentelin kysymyksiä tutkimuskysymyksieni kautta. Pohdin aihetta siitä näkökulmasta, millaisten kysymysten kautta saisin esittämiini tutkimuskysymyksiin parhaiten vastauksia. Tärkeänä lähtökohtana haastattelun suunnittelussa oli myös se, millä tavoin saamaani aineistoa analysoisin. Pyrin jaottelemaan kysymykset tutkimuskysymyksiäni vastaaviin teemoihin, vaikkakin tunnistin saavani myös minua kiinnostavia vastauksia niiden ulkopuolelta.

Ennakolta tein koehaastattelun, minkä myötä yksinkertaistin kysymyksiä sekä muotoilin niitä avoimemmiksi. Haastattelua toteuttaessani muovasinkin haastattelurunkoa tilanteeseen sopivaksi ja haastattelun etenemisen kannalta tarkoituksenmukaiseksi huomioiden sen, että aiheen kannalta keskeisimmät asiat tulevat käsitellyiksi. Haastattelu tiedonkeruumuotona on joustava ja mahdollistaa haastattelun aikana käydä haastateltavan kanssa keskustelua tarkentaen, selventäen ja tarvittaessa kysymyksiä toistaen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85).

Aloitin haastattelun muutamilla taustakysymyksillä koulutuksesta, nykyisistä työtehtävistä ja kokemuksesta aikuissosiaalityöhön tai sosiaaliseen kuntoutukseen liittyen. Varsinaiseen aihepiiriin liittyvät kysymykset valikoin suoraan aiheeseen meneviksi, mutta melko avoimiksi. Tutkittava saattoi itse vastata kysymyksiin valitsemastaan näkökulmasta, mikä osaltaan rikastutti aineistoa sisällöllisesti.

Kuten edellä kuvasin, haastattelut olivat ns. puolistrukturoituja haastatteluja noudattaen pääasiassa ennalta suunniteltua haastattelurunkoa mahdollistaen kuitenkin myös avoimen aihepiiriin kuuluvan keskustelun. Tälle ominaisesti haastattelukysymykset ovat kaikille

amat ja haastateltava vastaa esitettyihin kysymyksiin vapaasti ilman valmiiksi annettuja vaihtoehtoja (Eskola & Suoranta 1998, 87). Keskustelun edetessä esitin myös täydentäviä kysymyksiä. Haastattelututkimuksen vahvuutena voidaan pitää sen joustavuutta siitä näkökulmasta, että kysymykset voi esittää haastattelun etenemisen näkökulmasta tutkijan hyvänä pitämässä järjestyksessä (Tuomi & Suoranta 2009, 73).

Sisällöllisesti haastattelu eteni sosiaalisen kuntoutuksen käsitetarkastelusta kohti keskustelua sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteista päätyen sosiaalisen kuntoutuksen ja aikuissosiaalityön väliseen jäsenyykseen, nykytilaan ja tulevaisuuden näkymiin. Kysymykset kohdistuivat tutkimuksen rajauksen mukaisesti aikuissosiaalityön kontekstiin. Haastattelujen lopuksi annoin mahdollisuuden kertoa vapaasti aiheeseen liittyvistä teemoista, jotka olivat saattaneet jäädä vähemmälle huomiolle.

3.4 Aineisto ja aineiston analyysi

Aineisto koostuu viidestä sosiaalityöntekijän haastattelusta. Haastattelukysymyksiin pohjautuvat keskustelut olivat kestoaltaan 27–49 minuuttia. Haastattelut etenivät hyvin sujuvasti ja olivat sisällöltään tiiviitä. Tähän arvelen vaikuttaneen sen, että alustavan haastattelurungon kysymykset oli toimitettu haastateltaville ennakolta, joten aiheeseen oli voinut valmistautua. Lisäksi sosiaalinen kuntoutus aiheena oli monelle hyvin tuttu, koettiin aiheena mielenkiintoisena ja oman työn näkökulmasta tärkeäksi.

Pohdin sitä, onko keräämäni aineisto riittävän laaja tutkimuksen luotettavuutta ajatellen. Aineiston keräämisessä voi hyödyntää saturaation eli kylläntymisen periaatetta. Kun haastatteluissa ei ilmene mitään uutta, sitä lienee riittävästi. (Eskola, Lätti & Vastamäki 2018, 27–32.) Keräämäni aineisto ei itsessään yllä täyttämään saturaation periaatetta. Laadullisessa tutkimuksessa keskeinen tavoite on lisätä ymmärrystä tutkittavasta kohteesta. (Hirsjärvi ym. 2016, 181–182). Aineiston määrää keskeisempi seikka laadullisessa tutkimuksessa on laatu. Varsin pieni harkinnanvarainen otanta voi olla riittävä, kun se on tutkimuksessa yhdistetty yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä ja teoreettisiin lähtökohtiin. (Eskola & Suoranta 1998, 18.) Tutkimukseni tavoite on kuvata ja ymmärtää sosiaalista kuntoutusta aikuissosiaalityön kontekstissa sosiaalityöntekijöiden kuvaamana ja tuoda aineiston keskeinen tulos osaksi laajempaa sosiaalityön ja yhteiskunnallisten kysymysten kontekstia.

Laadullisen tutkimuksen analyysi voidaan jakaa vaiheina havaintojen pelkistämiseen ja arvoituksen ratkaisemiseen eli tulkintaan, niiden kuitenkin nivoutuessa käytännössä yhteen. Havaintoja pelkistettäessä aineistosta valikoidaan kysymyksenasettelun tai teoreettisen viitekehyksen kannalta tarkoituksenmukaiset havainnot. Toisekseen havaintoja yhdistellään, minkä ajatellaan toimivan esimerkkinä tai näytteenä tietyistä ilmiöistä. (Alasuutari 2011, 39–40.)

Käytän tutkimuksessa aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, jonka tarkoituksena on kuvata tutkittavaa ilmiötä tiiviisti ja yleisesti aineiston pohjalta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117). Aineiston pohjalta on tarkoitus siis tuottaa mielekäs, selkeä ja yhtenäinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Analyysiä varten valmiit haastattelut muutettiin tekstimuotoon. Sisällönanalyysissä käsitellään haastattelujen sisältöjä ja sanatarkka litterointi on usein riittävää (Ruusuvoori & Nikander 2017, 430). Oman tutkimusongelman näkökulmasta pidin sanatarkan litteroinnin tarkkuutta riittävänä.

Laadullisessa tutkimuksessa teoriaohjaavaa analyysiä ohjaa jokin teoreettinen lähtökohta. Toisaalta analyysi voi olla aineistolähtöinen, jolloin jokin teoria ei sitä ohjaa vaan siinä sovelletaan erilaisia teoreettisia asetelmia. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä lähtökohtana on se, että saadusta aineistosta pyritään jäsentämään teoreettinen kokonaisuus ja saada tutkittavasta ilmiöstä teoreettinen ymmärrys. Teoriaohjaavassa analyysissä puolestaan teoria voi toimia analyysin tukena, vaikka analyysi ei itsessään perustu siihen. Jo olemassa oleva tieto huomioidaan analyysissä, ja tavoitteena on löytää uutta näkökulmaa tutkittavaan ilmiöön. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103–109.)

Sisällönanalyysissä pyritään löytämään tekstin merkityksiä. Se on analyysiä, jonka tarkoitus on jäsentää tekstiä johtopäätöksiä varten. Tutkittava ilmiö on kuvattavissa näin yleisessä ja tiivistetyssä muodossa ja tekstistä etsitään eri merkityksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–105.)

Aineiston analysoinnin aloitin tutustumalla aineistoon ja lukemalla haastatteluaineiston tekstit useita kertoja lävitse perehtyäkseni niiden sisältöön. Alleviivasin litteroidusta tekstistä tutkimuskysymyksiini sisällöllisesti kuvaavia lauseita ja kokosin ne omiksi ryhmikseen. Nämä lauseet pelkistin sisällöllisesti, etsin niistä samankaltaisuuksia ja yhdistelin ilmaisuja uudelleen luokiksi. Keskeistä on tunnistaa tutkimuksen näkökulmasta olennainen tieto ja muodostaa aineiston kautta käsitteitä. Näin empiirisestä aineistosta

saadaan tulkinnan ja päättelyn kautta jäsenneltyä käsitteellinen kokonaisuus. (Tuomi & Salojärvi 2018, 123–127.)

Sisällöllisesti tutkimukseeni muodostui tutkimuskysymyksiä myötäileviä erillisiä kokonaisuuksia ja aihepiirejä. Kun aineisto oli uudelleen jäsennelty, poimin aineistosta seuraavat teemat, joiden kautta lähdän avaamaan sosiaalista kuntoutusta palveluna kunnallisessa sosiaalityössä.

Sosiaalista kuntoutusta kuvaavat aihepiirit muotoutuivat seuraaviksi:

- Nykytila
- Asiakkaat
- Palvelu
- Tavoitteet
- Toimijat

Ensimmäinen teema nykytila kuvaa sitä, millaisena palveluna sosiaalinen kuntoutus nähdään aikuissosiaalityössä tällä hetkellä. Asiakas teeman kautta kuvaan sitä, millainen on sosiaalisen kuntoutuksen asiakas ja millainen on hänen keskeinen tuen tarpeensa. Palvelu teema puolestaan vastaa siihen, millainen palvelu sosiaalinen kuntoutus on ja mitkä ovat menetelmiä, jotka sosiaalityöntekijät näkevät sosiaalisessa kuntoutuksessa vaikuttavina. Tavoitteiden kautta kuvaan sitä, mihin päämääriin sosiaalinen kuntoutus palveluna vastaa yksilötasolla ja laajemmin yhteiskunnallisella tasolla tarkasteltuna. Toimijat puolestaan vastaa siihen, kuka tai miten sosiaalista kuntoutusta toteutetaan ja mikä tässä nähdään olennaisena. Näistä eri teemoista muotoutuu kokonaisuus, joka kuvaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelua ja sen jäsentymistä kunnallisessa aikuissosiaalityössä. Yhteenveto kokoaa tutkimuksen keskeiset tulokset liittäen sen ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä omaan pohdintaani aiheesta. Haastateltavien sitaatit olen tuloksiin merkinnyt käyttämällä tunnisteina A1-A5 merkintöjä.

4 TULOKSET

4.1 Palvelun nykytilasta aikuissosiaalityössä

Haastateltavat kuvaavat sosiaalisen kuntoutuksen olevan käsitteenä ja palveluna varsin avara, laaja ja yleisellä tasolla ymmärrettävä. Yksiselitteistä käsite tai sisällönmäärittelyä koettiin monitasoisena pidettyyn asiaan vaikeana antaa, joten sosiaalista kuntoutusta lähdettiin kuvamaan käytännön työskentelyn myötä: palvelulle ominaisten piirteiden, työotteen ja asiakkaiden elämäntilanteiden kautta. Vastaajat kuvasivat monipuolisesti sitä, mitä ominaisia piirteitä sosiaaliseen kuntoutukseen voidaan liittää ja avasivat käsitettä tämän mukaisesti.

Aloitin kuvaamalla sosiaalityöntekijöiden käsityksiä sosiaalisen kuntoutuksen nykytilasta aikuissosiaalityössä. Sitä kuvaavat aineistossa seuraavat piirteet:

- Vaihtelevasti tunnettu ja toteutettu
- Lainsäädännön vahvistama
- Kehittyvä ja kasvava
- Uusia mahdollisuuksia sisältävä

Palvelun nykytilasta keskeisesti esiin nousi sosiaalisen kuntoutuksen alueellisesti vaihteleva tunnettuus ja toteutus. Tunnettuus koettiin olevan yhtäläillä vaihtelevaa niin sosiaalityössä kuin yhteistyötahoilla, mutta myös yleisellä tasolla valtakunnallisesti. Sosiaalista kuntoutusta pidettiin palveluna, joka kaipasi edelleen käsitteellistä ja sisällöllistä avaamista ja määrittelemistä. Myös yhteiskunnallista arvostusta sekä aseman vankistumista muiden kuntoutusmuotojen, kuten ammatillisen ja lääkinnällisen kuntoutuksen rinnalla, pidettiin tärkeänä. Yksi vastaajista kuvaa palvelun käyttäjien asemaa ja työlle kaipaamaansa arvostusta seuraavasti:

”Tietysti toivos joskus, että se arvostus myös lähtis ihan tuolta ylemmistäkin päättäjistä näihin meidän pienimpiin asiakkaisiin täällä sosiaalityössä. Jotenki sellasta toivos, sellasta yhteiskunnallista arvostamista.” (A4)

Vastauksista on tulkittavissa myös se nykytilaa kuvaava piirre, että lainsäädännön on koettu vahvistaneen palvelua, antaneen sille raameja sekä luoneen pohjaa palvelun

kehittämislle kunnissa. Tällä tarkoitetaan sosiaalisen kuntoutuksen tulemistä sosiaalihuoltolain mukaiseksi palveluksi vuonna 2015. Erilaisten sosiaalisen kuntoutuksen hankkeiden on nähty osaltaan tuoneen palvelulle kaivattua näkyvyyttä ja ne ovat sanoittaneet ja määritelleet myös palvelun sisältöjä.

Sosiaalinen kuntoutus nähdään aikuissosiaalityössä kehittyvänä ja kasvavana palveluna sekä aikuissosiaalityölle tärkeänä työvälineenä. Myös tarve sosiaalisen kuntoutuksen kehittämislle aikuissosiaalityössä nähdään entisestään voimistuvan. Sosiaalinen kuntoutus nähdään uusia mahdollisuuksia aikuissosiaalityön toteuttamiseen avaavana palveluna ja vaihtoehtona, jota tulisi pystyä hyödyntämään ja tehostamaan nykyistä enemmän myös luovasti ja uusia toimintamalleja avaten.

Haastatellut sosiaalityöntekijät kuvaavat sosiaalisen kuntoutuksen tarvetta kunnallisessa aikuissosiaalityössä seuraavasti:

”..ehdottomasti tarvitaan, mun mielestä se on noususuunnassa. Hyvä, että se on kirjattu lakiin ja se on niinku semmonen kehittyvä juttu ja tosiaan se, et kun sitä voidaan hyödyntää hyvin paljon kun vaan käyttää sitä luovuutta.” (A2)

”..semmonen osa-alue tässä sosiaalityössä on, mitä kannattaa tehostaa ja kannattaa pitää yllä, että me ei tarvita niitä raskaampia palveluja.. ihminen kokkee olevansa oman elämänsä herra ja pärjäävänsä siinä.” (A4)

Perustoimentulotuen siirtyminen kelan käsiteltäväksi vuonna 2017 nousee yksittäisenä aikuissosiaalityön nykytilaa ja sosiaalisen kuntoutuksen kehittymistä koskevana ajankohtaisena muutoksena esille. Toimeentulotuen Kela- siirto nähdään muutoksena ja vaiheena, joka osaltaan on antanut tilaa ja mahdollisuuksia uusien toimintatapojen käyttöön ottamiselle muutosta tukevaan asiakastyöhön kunnallisessa aikuissosiaalityössä. Yksi vastaajista kuvaa muutosta seuraavasti:

”..Se oli se luonteva kohta että se perustoimeentulotuki lähtee Kelalle, ni nyt vapaudutaan siitä ikeestä jotenkin, että nyt meil on vapaus lähteen kokeileen jotain ihan muuta.” (A5)

Toisaalta Kela-siirto nähdään muutoksena, jonka myötä huoli erityisesti heikossa asemassa olevista asiakkaista tuntuu kasvaneen ja osaltaan vaikuttaneen myös sosiaalisen

kuntoutuksen palvelun ja sen kehittämisen tarpeen vahvistumiseen. Sosiaalityöntekijä pohtii muutoksen vaikutuksia asiakkaiden tavoittamiseen:

”..mut tavallaan se mikä tietyllä tavalla tekee haasteen, että ne asiakkaat ei ehkä niin ole enää siinä sosiaalityön hyppysissä tämän toimeentulotuki uudistuksen myötä.. sosiaalisen kuntoutuksen tarve on olemassa, mut sit jotenkin ehkä nyt jää pohtimaan sitä, että tavoittaako se ihan oikea-aikaisesti sitten niitä asiakkaita.”(A3)

Sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy siis palveluna, jolle koetaan olevan kasvavassa määrin tarvetta ja jonka kehittäminen nähdään tarkoituksenmukaisena aikuissosiaalityön kontekstissa. Sosiaalihuoltolain mukaista sosiaalista kuntoutusta voi toteuttaa käytännössä monin tavoin, ja tämän osaltaan nähdään tuovan uusia mahdollisuuksia aikuissosiaalityön toteuttamiseen.

4.2 Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat

Seuraavassa kuvaan aineiston tuloksia siitä, kuka tai ketkä sosiaalisen kuntoutuksen palveluja tarvitsevat aikuissosiaalityössä, millainen tuen tarve tällä asiakasryhmällä keskeisesti on ja mitä sosiaalinen kuntoutus edellyttää asiakkaalta itseltään sosiaalityöntekijöiden jäsentämänä.

4.2.1 Paljon tukea tarvitseva asiakas

Haastatellut sosiaalityöntekijät arvioivat sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden olevan yhtäläillä naisia ja miehiä ja eri-ikäisiä aikuissosiaalityön asiakkaita, jotka asuvat joko yksin tai yhdessä jonkun kanssa. Yhteistä asiakkaille on se, että he pääsääntöisesti ovat työvoiman ulkopuolella olevia. Asiakkuuksia kuvataan myös käsitteillä erityisen tuen tarpeessa olevat, palveluiden väliinputoajat ja niistä ulkopuolelle jäävät tai heikoimmassa asemassa olevat. Useimmiten asiakkaat tarvitsevat elämäntilanteestaan johtuen samanaikaisesti monia eri palveluja. Sosiaalityöntekijät kuvaavat asiakkaita, heidän asemaansa ja ongelmiaan seuraavasti:

”..niitten puolesta puhujia on ehken kaikkein vähiten” (A4)

”nääh asiakkaat ketkä nyt sosiaalista kuntoutusta tarttee niin mun mielestä niitä on aika paljon niitä erityisen tuen asiakkaita että siellä on monenlaisia, ongelmia ja elämässä on monenlaista haastetta..” (A2)

Keskeisesti asiakkaiden sosiaaliset ongelmat nähdään liittyvä syrjäytymisen uhkaan; pitkittyneeseen työttömyyteen ja työelämästä vieraantumiseen, mielenterveysongelmiin, päihdeongelmiin ja pitkään toimeentulotuen varassa elämiseen. Näiden ohella erilaisten määräaikaisten etuisuuksien, joista esimerkkinä kuntoutustuki tai määräaikainen eläke, varassa elävät nousevat yhtenä keskeisenä aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen asiakasryhmänä esille.

”..ajattelisin sillä tavalla, et semmonen ois tyypillinen asiakas, joka on jollain tavalla ehkä tyytymätön omaan elämäntilanteeseen ja haluais siihen muutosta. Ja tavallaan pienin askelin lähettäs sitä muutosta.. tai joka haluaa päiväänsä sisältöä tai haluaa lähteä rakentamaan sitä elämäänsä eteenpäin. Ja tietysti siellä voi olla nääh, päihde- ja mt-jutut taustalla mutta siellä voi myös pitkäaikainen työttömyys olla, taustalla tai toimeentulotukiasiakkuus”. (A3)

Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat näyttäytyvät haavoittuvassa asemassa olevilta, joiden tuen tarve ei aina tule huomatuksi. Asiakkaiden on vaikea tunnistaa omia oikeuksiaan tai hakea tarkoituksenmukaista tukea eri palveluista itse. Ominaista asiakkaiden tarpeille on myös se, että tuen tarve edellyttää monien eri palvelujen ja tukitoimien yhteensovittamista.

4.2.2 Kasaantuneet sosiaaliset ongelmat

Asiakkaiden sosiaalisille ongelmille ja elämäntilanteille on ominaista niiden haasteellisuus. Vaikeat ongelmat ovat pitkittyneet ja ne ovat hankalasti vyyhteytyneet. Toisinaan elämäntilanne voi olla äkillisesti kriisiytynyt, jolloin tilapäisesti tuen tarve on vahvempi.

Ominaista sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaalle on se, että toimintakyky tarvitsee vahvistumista. Toimintakyvyn heikentyminen näkyy suhteessa osallisuuteen. Se on vaikeutta sitoutua tai olla aloitteellinen. Useassa vastauksessa toimintakykyä ja tuen tarvetta kuvaavana esimerkkinä nousee asiakkaan vaikeus lähteä kotoa liikkeelle tai sitoutua. Yksi vastaajista tiivistää näin ongelmakohtaa näin:

”sosiaalisessa kuntoutuksessa vielä painitaan sit sellasten asioiden kanssa, että se kotoonta lähteminen on vaikeeta, tosi vaikeeta tai sitoutuminen..”(A5)

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelulle on ominaista kohdata asiakasta tilanteessa, jossa asiakas tarvitsee matalan kynnyksen palvelua ja kokonaisvaltaista eri elämän osa-alueet huomioivaa tukea. Tässä vaiheessa toimintakyvyn vuoksi usein työelämään suuntaavat tavoitteet eivät ole ensisijaisia tai esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen ei vielä ole mahdollista tai ajankohtaista.

4.2.3 Edellytykset muutosta tukevalle työskentelylle

Mitä sosiaalisen kuntoutuksen työskentely edellyttää asiakkaalta itseltään? Keskeisesti vastauksissa nousee esiin omaan tahtoon ja motivaatioon liittyvät tekijät. Asiakkaan tulee tunnistaa muutostarpeensa ja haluta tilanteeseensa ja elämäänsä uutta sisältöä. Useassa vastauksessa nousee esiin myös uskallus tai rohkeus kokeilla, lähteä liikkeelle tai heittäytyä kohti omannäköisiä tavoitteita ja toiveita.

Keskeisenä hidasteena tai esteenä työskentelylle nousee se, että asiakkaan vointi on liian huono. Tällöin ei ole oikea aika kuntouttavalle työlle, vaan ensisijaista on jonkin terveydellisen asian tai esimerkiksi akuutin päihdeongelman hoito. Odotukset voivat olla epärealistisia tai elämäntilanteen vuoksi vastaan tulee odottamattomia esteitä. Uudet asiat tuntuvat vierailta, muutostyöhön tarvitaan aikaa ja uusien asioiden kohtaamisessa koetaan epävarmuutta. Rohkeus siirtyä uuteen saattaa olla koetuksella ja sen puute olla hidasteena kohti muutosta.

4.3 Sosiaalisen kuntoutuksen palvelu

4.3.1 Kohtaava intensiivisen tuen palvelu

Edellä olen käsitellyt sosiaalisen kuntoutuksen palvelun nykytilaa ja asiakkaita kuvaavia keskeisiä sisältöjä sosiaalityöntekijöiden tulkitsemina. Seuraavaksi tarkastelen sosiaalisen kuntoutuksen keskeisiä piirteitä eli millainen palvelu sosiaalinen kuntoutus on suhteessa asiakkaaseen?

Aineistosta esiin nousivat sosiaalisen kuntoutuksen työtettä kuvaavat piirteet:

- Voimavaralähtöisyys
- Intensiivisyys
- Asiakaslähtöisyys

Selkeä esiin nouseva lähtökohta tai piirre on voimavaralähtöinen, asiakkaan vahvuudet ja tavoitteet huomioiva muutokseen pyrkivä työskentely. Työskentelyä varten tehtävä suunnitelma perustuu asiakkaan ja työntekijän yhteiseen näkemykseen asiakkaan tarpeista ja tavoitteista.

”Ja sitten se, että ne asiakkaan vahvuudet on ensisijaiset eli lähdetään niistä liikkeelle tavallaan, että mitä ne on ja sen mukaan sitten niitä tavoitteita määritellään ja sit sitä suunnitellaan sitä toimintaa.” (A2)

Työskentelyä kuvaa myös vahvasti intensiivisyys, joka tarkoittaa asiakkaan kanssa hyvin tiivistä ja häntä lähellä tapahtuvaa työskentelyä. Asiakkaan tarpeet huomioidaan kokonaisvaltaisesti ja häntä pyritään tukemaan käytännönläheisesti.

”Kyl se on hyvin semmosta käytännönläheistä tämä kaikkienensa. Että siinä ollaan aika ihmisen iholla..”. (A4)”

Kolmas keskeinen sosiaalisen kuntoutuksen piirre on asiakaslähtöinen tai asiakasta kohtaava työskentely. Työskentelyssä huomioidaan asiakkaan tarpeet ja tahto sekä räätälöidään näistä lähtökohdista hänelle tarkoituksenmukaiset ja sopivat palvelut. Työotteessa korostuu kiinnostus asiakasta kohtaan ja hänen kohtaamisensa.

Yksi vastaajista tiivistää sosiaalista kuntoutusta kohtaamistyönä ja asiakkaan kohtaamisen tarvetta sosiaali- ja terveystalveissa seuraavasti:

”..asiakkaitten suurin ongelma hirveen monen asiakkaan kanssa, monet tahot tekee paljon, käyttää aikaa ja resurssia., varmaan suurin osa nuorista mielenterveyskuntoutujista on käynyt niin monet kuntoutuspolut ja terveydenhuollon kaikki kuviot ja voi hyvän aika. Ja työtoiminnot ja , mitä nyt kaikkee onkaan. Eikä siel oo tapahtunu siinä ihmisessä välttämättä mitään, et kukaan ei ole kiinnostunut hänestä. Sitä kohtaamista ei ole tapahtunut. ”(A1)

Sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisuutena nähdään se, että asiakasta pystytään kohtaamaan ja tukemaan tehostetusti oikea-aikaisesti. Monessa vastauksessa esiin tulee asiakkaaseen tutustumisen ja luottamuksen rakentamisen tärkeys. Työskentely edellyttää aikaa ja vaikuttavaa työskentelyä tukisi se, että työntekijällä olisi mahdollisuuksia joustavasti vastata asiakkaiden tarpeisiin. Luottamuksen rakentamiseksi tarvitaan paljon tapaamiskertoja, mikä kuvastaa osaltaan palvelulle ominaista tehostettua työskentelyä.

4.3.2 Vaikuttavat työmenetelmät

Millä tavoin nämä edellä kuvatut piirteet tulevat huomioituiksi työskentelyssä? Mitkä menetelmät mahdollistavat toteuttaa intensiivistä, asiakaslähtöistä tai voimavarakeskeistä työtä paljon tukea tarvitsevan asiakkaan kanssa? Keskeisesti käytettyinä ja vaikuttavina palveluina esiin nousivat seuraavat muutosta tukevan työskentelyn välineet:

- Lähityö
- Yksilöllinen tuki
- Toiminnallisuus
- Ryhmätoiminta
- Osallistava työskentely

Keskeisesti esiin nouseva asia ja vaikuttavana tapana työskennellä on jalkautuminen ja kotona tehtävä työ. Kotikäynnit, kotiin annettavat palvelut ja erilainen arjen tuki ovat osa intensiivistä työskentelyä ja lähityötä. Arjen hallinnan vahvistaminen nähdään keskeisenä sosiaalisen kuntoutuksen tehtävänä. Asiakkaan luokse jalkautuminen ja toimiston ulkopuolella tapaaminen koetaan asiakkaan näkökulmasta palveluksi, joka myötäilee sosiaalista kuntoutusta matalan kynnyksen toimintana.

”..kotikäynnit on tosi hyvä keino, se on sille asiakkaalle semmonen tuttu ja turvallinen ympäristö ja siellä voi sitten toimia mutta ja se asiakas ehkä on, sen on helpompi sitten jotenkin saada sitä rohkeutta kun se tavallaan lähtee sieltä turvallisista piireistä. ” (A3)

Toinen vaikuttava tapa työskennellä on asiakkaan yksilöllinen tukeminen, kohtaaminen ja rinnalla kulkeminen. Yksilöllinen tukeminen voi tarkoittaa ammattihenkilön tapaamista,

keskustelija, psykososiaalista tukea tai henkilökohtaista ohjausta. Tämä mielletään keskeisiltä osin sosiaalityöntekijän ja sosiaalihoajaan tekemäksi työksi.

Toiminnallisuus nousee sosiaalisen kuntoutuksen työmuodon piirteenä keskeisesti esille. Mielekäs tekeminen, osallistuminen ja toiminta itsessään nähdään vahvistavan toimintakykyä. Toiminnallisuus voi toteutua ryhmässä, mikä itsessään lisää sen vaikuttavuutta osallisuuden ja osallistumisen myötä. Yksi vastaajista kuvaa luovia menetelmiä mahdollisuutena tehdä vaikuttavaa sosiaalista kuntoutusta:

”.. jos halutaan aidosti lähteä sitä muutostyötä tukemaan niin luovat menetelmät on hyviä, koska ne avaa sitä sanomatonta maailmaa. Maailmaa, joka on esteenä usein niihin ratkasujen tekemiseen että jotenkin, se vaan toimii. ” (A1)

Ryhmätoiminnan ohella toimivaksi ja asiakasta tukevaksi keinoksi on havaittu osallistavat menetelmät. Kehittäjäasiakkaana toimiminen tai yhteiskehittäminen nähdään hyvinä keinoina vahvistaa asiakkaan osallisuutta ja tämän myötä mielekkäällä tavalla lujittaa asiakkaan voimavaroja. Yksi vastaajista kuvaa kokemuksiin yhteiskehittämisestä palvelujen kehittämisen ohella toimivana sosiaalisen kuntoutuksen menetelmänä seuraavasti:

”..se jotenki käänsi sen koko asetelman, niin selkeästi et asiakas ei oo se vaan semmonen toiminnan kohde, vaan hän on ihan oikeesti aktiivinen toimija. Hänellä on, hän on muutakin kuin vain se asiakas, hän on muutakin ku ne ongelmat hänen elämässään. Hänellä on jotain osaamista, jotain voimavaroja, jotain annettavaa, muille ihmisille ja tälle yhteiskunnalle. Niin, että mä nään et se on varmaan se avainjuttu siinä. Jokainen meistä on niin paljon muutakin kuin vain ne meidän ongelmat, ni sitte ikään ku sivutuotteena siinä tapahtuu myös sitä kuntoutumista.” (A5)

Sosiaalisen kuntoutuksen menetelmille on ominaista se, että niillä pyritään asiakasta lähellä olevaan intensiiviseen työskentelyyn. Menetelmät pyritään valitsemaan yksilöllisesti niin, että ne vastaavat kunkin asiakkaan tarpeita. Esimerkiksi ryhmätoiminta tai mielekkääseen työskentelyyn osallistuminen on sopiva toiselle asiakkaalle, kun toiselle se voi tuoda päinvastaisen vaikutuksen. Tuen tarpeen tunnistaminen ja soveltuvien menetelmien löytäminen on keskeinen sosiaalityöntekijän tehtävä jo palvelutarpeen arviointia tehtäessä ja asiakkaan prosessia suunniteltaessa.

Sosiaalinen kuntoutus nähdään palveluna, jossa on lain puitteissa mahdollisuuksia hyödyntää hyvinkin erilaisia menetelmiä ja räätälöidä yksilöä vahvistava tuen kokonaisuus. Tämä kuitenkin edellyttää sitä, että erilaisia vaihtoehtoja ja työn välineitä on käytettävissä. Vastaajat tunnistavat, että sosiaaliseen kuntoutukseen ja sen toteuttamiseen on alueittain hyvin toisistaan poikkeavat mahdollisuudet.

4.4 Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteet

4.4.1 Elämänhallinnan vahvistuminen

Seuraavassa kuvaan sitä, mitä sosiaalisella kuntoutuksella tavoitellaan yksilötasolla eli mitä ovat keskeiset päämäärät, joihin muutosta tukevalla työskentelyllä pyritään.

Yksilötasolla tavoitteet määrittyvät aineistosta seuraavasti:

- elämänhallinnan vahvistuminen
- elämänlaadun parantuminen
- osallisuus

Näistä tavoitteista osallisuuden vahvistumista sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena tarkastelen seuraavassa alaluvussa ”Yhteiskunnallinen osallisuus”.

Keskeinen työskentelyn tavoite yksilön kohdalla nähdään olevan elämänhallinnan vahvistuminen. Tällöin puhutaan sisäisten voimavarojen vahvistumisesta, voimaantumista tai esimerkiksi itsetunnon vahvistumisesta. Voimaantumista kuvataan rohkaistumisena, ilona, elämänhaluna tai tarmokkuutena. Kokemus elämänhallinnasta vahvistuu, mikä näkyy aiempaa vahvempana sitoutumisena. Asiakas näkee itsensä tasavertaisena ja hänen kokemuksensa elämän tarkoituksellisuudesta paranee.

Asiakkaan elämään tulee toivoa ja hän näkee elämässään uusia mahdollisuuksia. Vastaaja kuvaa mielestään sosiaalisen kuntoutuksen yhtä keskeisintä tavoitetta seuraavasti:

”..mutta, ehkä se semmonen toivon viriäminen on se, tärkein tavote kaikkiaan. Että asiakkaalla viriää toivo ja usko niihin omiin mahollisuuksiin.” (A1)

Toinen keskeisesti esille nouseva asia on se, että asiakas saavuttaa konkreettisia tavoitteita, joita on yhdessä asetettu kunkin elämäntilanteen mukaisesti. Näihin tavoitteisiin pääseminen osaltaan vahvistaa elämänlaatua ja osoittavat sosiaalisen kuntoutuksen onnistumista:

”..sit ihan näitä jonkun kohalla, sitä että ei menetä asuntoa vaikka, tai saa asunnon, pystyy sitoutumaan päihdekuntoukseen, johonki avokäynteihin, jotain tällaista niin, nää on tietysti niitä hirmu konkreettisia merkkejä, et jossain on onnistuttu”(A5)

Asetetut elämäntilanteen ja elämänlaadun vahvistamisen tavoitteet näyttäytyvät monesti melko pieniltä, mutta asiakkaan näkökulmasta ne ovat hyvin merkityksellisiä:

”tavoitteet voi lähteä hyvinkin pienestä et, vaikka se asiakas poistuu kerran päivässä sieltä omasta kodistaan pois. Ja tapaa muita ihmisiä. (A3)

”..siinä ei kovin maailmoja syleileviä tavoitteita aina välttämättä ole vaan se lähtee hyvin pienestä että lähetään käymään Kelalla ja käyvään pankissa ja harjoitellaan ihan ihmisten ilmoille menemistä”. (A4)

Sosiaalityöntekijä kuvaa tunnistavansa asiakkaasta myönteisen muutoksen ja vahvistumisen:

”..se alkaa elämään, ja ne alkaa kantaa ne siivet. Se on niin ihanaa. Joo, kyllä sen näkee siis, ne on ihan käsittämättömiä juttuja, mitä ihmisistä löytyy.” (A1)

4.4.2 Yhteiskunnallinen osallisuus

Keskeisesti vastauksista esiin nousee elämäntilanteen ja elämänlaadun vahvistumisen ohella osallisuuden tavoite. Tiivistän aineistosta nousevan osallisuuden tavoitteen seuraavasti:

- Sosiaalinen kuntoutus on osallisuutta mahdollistavaa ja sitä edistävää
- Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkailla osallisuus ei ensisijaisesti tarkoita työelämäosallisuutta

Osallisuuden tavoite kiteytyy siihen, että asiakas pääsee ”liikkeelle”, hänellä on mahdollisuus olla osallinen jostakin, hän tulee kohdatuksi ja kuulluksi. Elämään tulee

uudenlaista sisältöä. Konkreettisesti osallisuus voi näyttäytyä kiinnittymisenä johonkin palveluun tai ryhmään, erilaiseen toimintaan tai vertaisryhmiin, mikä voi tuoda tullessaan uusia ihmissuhteita ja ystäviä sekä mielekästä sisältöä päiviin.

Joidenkin kohdalla otetaan askeleita kohti työelämäosallisuutta kuntouttavan työtoiminnan, työkokeilun tai opiskelupaikan saamisen myötä. Esiin nousee kuitenkin se, että osallisuus ei useinkaan sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden osalta tarkoita työelämäintegraatiota. Yksi vastaajista kiteyttää sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteita seuraavasti:

” Niin et silleen se semmonen osallisuuden vahvistuminen siinä ehkä, se kokoava juttu on. Aika paljon sit itte mietin sitä ja olen miettinyt, että kuitenkin erottasin tai jotenkin, minulle on hirveen tärkeätä että se sosiaalinen kuntoutus on nimenomaan tämmöstä osallisuutta edistävää ja vahvistavaa. Et sitte, jotenkin soisin että sosiaalinen kuntoutus ei menis, kuintenkaan liikaa sitä työelämää kohti siinä mielessä, et meil on monenlaisia työvoimapoliittisia toimenpiteitä ja tämmösiä erilaisia keinoja sit vahvistaa sitä työelämäosallisuutta.” (A5)

Sosiaalityöntekijät kuvaavat työelämän olevan kaikkien perusoikeus ja työelämäosallisuuden lähtökohtaisesti kaikille tavoiteltava asia. Asiakkaalla tunnistetaan olevan oikeuksia ja velvollisuuksia suhteessa yhteiskuntaan. Sosiaalisen kuntoutuksen asiakasryhmästä puhuttaessa huomioidaan, että kyseessä on pääsääntöisesti asiakkaita, jotka eivät haasteellisten elämäntilanteidensa ja vointinsa vuoksi ole valmiita työelämään. Näin yhteiskunnalliset työelämävetoiset tavoitteet heidän kohdallaan eivät pysty toteutumaan. Työelämä tavoitteena ei näyttäyty realistiselta.

”.. kyllä se työelämään palaaminen on kyllä aika suurten ponnistelujen takana.” (A4)

Sosiaalityöntekijät pohtivat, millä tavoin yhteiskunnan velvoitteet aktiivisuudesta ja työmarkkinaosallisuudesta kohtaavat haastavissa elämäntilanteissa elävien aikuissosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden pystyvyyden näihin vaateisiin. Aikuissosiaalityön asiakaskunta nähdään vaativana. Toisaalta vaatimukset nähdään olevan vahvasti kohti työelämää. Tämän myötä pohdintaan nousee se, millä tavoin työelämän vaatimukset ja haastavissa elämäntilanteissa olevien asiakkaiden tarpeet saadaan kohtaamaan.

Sosiaalityöntekijät tunnistavat työvoiman ulkopuolella olevien riskin syrjäytyä enenevässä määrin, ja tähän lähtökohtaan tulisi sosiaalisen kuntoutuksen vahvemmin pureutua. Sosiaalinen kuntoutus on palvelu erityisesti heille, jotka eivät ensisijaisesti suuntaudu kohti työelämää. Yksi vastaajista tiivistää tämän palvelutarpeen seuraavasti:

”..just silloin kun he ei kykene vaikka johonkin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin ni he jää sit syrjään. Ni sitä kautta se, kuitenkin nousee se sosiaalisen kuntoutuksen tarve vaan yhä enemmän ja enemmän sieltä.” (A5)

Sosiaalityöntekijät näkevät yhteiskunnallisista päämääristä nousevat tavoitteet ammatillisen roolinsa ja työorientaationsa kautta: sosiaalityötä ei määritellä työn ulkopuolelta, vaan työn omista ammatillista lähtökohdista ja arvoista käsin. Esimerkiksi työllistämisvelvoitteet, kunnan sakkolistat tai aktivoinnit tunnistetaan ja tiedostetaan työhön kohdistuvina vaateina, mutta niiden toteuttamista työssä peilataan asiakkaan lähtökohdista käsin.

”Mut et siinä vahvasti pitää mun mielestä tukeutua jotenkin siihen sosiaalityön omaan etiikkaan, et me ei olla työvoimaviranomaisia”.(A5)

”Meiän on pakko lähtee sen asiakkaan, yksilökohtaisesti vaan menemään niitten tarpeitten eellä ja yrittää pikkuhiljaa saaha se asia etteenpäin. Että siin on kyllä pakko jättää semmonen tehokkuusajattelu.” (A4)

Lainsäädäntö velvoittaa aktiivisuuteen, mutta asiakas ei näihin tavoitteisiin aina ulotu. Yksi vastaajista kiteyttää asian seuraavasti:

”Mutta se on vähän semmonen, että ei voi vaatia asiakkaaltakaan ihan mahottomia jos näkee että sitä kykyä ei ole.” (A4)

4.4.3 Tasavertaisuuden tavoite

Sosiaalinen kuntoutus nähdään sosiaalityössä tehtävänä, joka vahvasti pohjautuu yhteiskunnallisilta lähtökohdilta sosiaalityön perusarvoille ja etiikalle. Seuraavat arvot nousevat vastauksissa keskeisesti esille sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskunnallisia lähtökohtia ja tavoitteita pohdittaessa:

- Tasavertaisuus
- Heikomman puolelle asettuminen
- Ihmiselämän kunnioitus

Yksi vastaajista kuvaa arvojen vaikutusta työnsä taustalla seuraavasti:

”..tavoitteena pitäis olla myös meillä sosiaalihuollon ihmisillä et me oikeesti pidetään heiät, yhtä tärkeinä ja arvokkaina ihmisinä ku kaikki muutkin, et lähetään sitä työskentelyä tekemään vaikka me tiettäiskin että takapakkia tulee kymmenen tässä seuraavan kuukauan aikana, mutta silti ei lannistuta. Kyl se on vähän semmosta arvomaailmaa myös meiltä työntekijöiltä, että me muistetaan nää heikoimmat tässä yhteiskunnassa” (A4)

Tasavertaisuuden tulisi toteutua siinä, että kaikkien nähdään olevan osa yhteiskuntaa ja palveluja järjestetään tukien kaikkia ihmisryhmiä. Palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa tulisi nähdä ja huomioida yhteiskunnassa heikoimmassa asemassa olevat. Tärkeänä pidetään myös sosiaalista kuntoutusta palveluna, jossa poissiirtämistä ei tapahdu ja asiakkaan on mahdollista saada tarvitsemansa tuki keskitetysti tietystä palvelusta. Jokaisen pysymistä mukana yhteiskunnassa pidetään tavoiteltavana ja sosiaalista kuntoutusta yhtenä välineenä tähän. Tämä kuvastuu seuraavista vastaajien näkemyksistä:

”Ei me voida, meillähän on valtava määrä kansalaisia, ihan järkeviä aikuisia ihmisiä ni eihän nyt voija heitä jättää ihan, sivuuttaa heitä tässä yhteiskunnassa ja sitä mitä heillä olis annettavana”. (A5)

”..kattoo kaikkia vähän syrjässä olevia menetettyinä mahollisuuksina tajuaa, että siellä on mielettömät potentiaalit jokaisella ihmisellä.” (A1)

Keskustelu ihmisarvosta ja sen kunnioittamisesta on osa sosiaalisen kuntoutuksen periaatteista. Ihmiselämän arvokkuus itsessään ja sen tukeminen nähdään sosiaalityön keskeisenä tehtävänä. Jokaisen tulisi pystyä elämään hyvää elämää, niin kun se tilanteessaan on mahdollista omista lähtökohdista käsin. Tämä nähdään keskeisesti sosiaalisen kuntoutuksen tehtävänä ja tavoitteena. Esille nousee myös pyrkimys elämän moninaisuuden ymmärtämisestä ja sen suvaitsemisesta keskeisenä sosiaalisen kuntoutuksen arvona.

”Tavallaan semmonen ihmisarvosen elämän arvo, että annetaan uusi mahdollisuus, tai kaiken kaikkiaan annetaan mahdollisuus, elämään.”(A1)

”..se on mun arvojani että, kaikki ihmiselämä on arvokasta ja siitä pyritään, sitä tukemaan niin hyväks kun mahdollista, sillä mittapuulla mitä se ihmisen itse haluaa.”(A5)

Lainsäädäntö ohjaa ja velvoittaa arvojen ja etiikan ohella sosiaalityöntekijän työtä ohjaten työskentelemään lainmukaisten tavoitteiden eteen. Keskeisesti näin ollen sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteita nähdään laajemmin tarkasteltuna olevan syrjäytymisen ehkäisy, hyvinvoinnin lisääminen tai yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistaminen.

4.5 Sosiaalisen kuntoutuksen toimijat

4.5.1 Sosiaalinen kuntoutus julkisen aikuissosiaalityön tehtävänä

Sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy julkisen aikuissosiaalityön keskeiseksi tehtäväksi – sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan tekemäksi työksi. Toisaalta se jäsentyy vahvasti kumppanuuteen ja verkostotyöhön perustuvaksi moniammatilliseksi yhteistyöksi. Vastauksissa korostuu se, että työtä ei useinkaan ole tarkoituksenmukaista tehdä yksin. Tehtävä ei ole yksin sosiaalityön vaan koko sosiaalihuollon ja monien muiden palveluiden ja toimijoiden. Eri toimijat tarvitsevat toisiaan.

Sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy siis:

- Kunnallisen aikuissosiaalityön tekemäksi työksi
- Verkostoissa toteutettavaksi moniammatilliseksi työksi

Näistä kahdesta lähtökohdasta käsin avaan sosiaalisen kuntoutuksen jäsentymistä kunnallisen aikuissosiaalityön tehtävänä.

Haastateltavat sosiaalityöntekijät näkevät sosiaalisen kuntoutuksen olevan keskeisesti kunnallisen, julkisen aikuissosiaalityön tehtävää. Sosiaalista kuntoutusta pidetään tärkeänä suunnitelmallisen sosiaalityön työvälineenä ja menetelmänä sekä kiinteänä osa aikuissosiaalityötä.

”..hyvin vahvasti olen sitä mieltä ja ymmärrän sen aikuissosiaalityön tehtäväksi ja sikäläkin kiinteäksi osaksi aikuissosiaalityötä, et jotenkin sen sosiaalisen kuntoutuksen pitäis mun mielestä kulkea, ihan ehdottomasti, käsi kädessä jotenki sen suunnitelmallisen aikuissosiaalityön kanssa ihan liittyen asiakassuunnitelmaan, palvelutarpeen arviointiinkin toki jo. Et sikäli se on hirveen keskeinen osa mun mielestä nimenomaan julkista aikuissosiaalityötä.” (A5)

Sosiaalityöntekijän tehtävä sosiaalisen kuntoutuksen toteutuksessa kuvataan asiakkaalle sopivien palvelujen suunnittelijana, järjestäjänä ja koordinoijana. Suhteessa asiakkaaseen sosiaalityöntekijät näkevät roolinsa keskeisesti sosiaalisessa kuntoutuksessa tukijana ja rinnalla kulkijana. Työtaidoissa korostuvat kohtaaminen ja vuorovaikutus.

Sosiaalinen kuntoutus monimuotoisena palveluna saa pohtimaan sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalityön rajapintaa. Palvelu on asiakasta kuntouttavaa, ja sosiaalityöllä on tässä tärkeä rooli.

” ..sitte ku me ruvetaan miettimään niitä elementtejä millä sitä elämää saahan ja arkee eteenpäin niin sithän se alkaa mennä jo sinne kuntoutuksen puolelle”.(A4)

”no se on molempia (sosiaalityö ja kuntoutus) mutta enempi kuntoutusta, näin mä sanoisin.” (A2)

Mitä sosiaalisen kuntoutuksen toteuttaminen kunnallisessa aikuissosiaalityössä edellyttää? Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisen kuvataan edellyttävän aikaresurssia. Muutostyö ja asiakkaan prosessit vaativat aikaa ja työntekijän tulisi olla joustavasti asiakkaan käytettävissä. Työskentelyyn tarvitaan riittävästi työntekijöitä ja osaamista.

Toteuttaakseen sosiaalista kuntoutusta tarvitaan välineitä, käytettävissä olevaa julkista palvelutuotantoa ja erilaisia vaihtoehtoja. Sosiaalisen kuntoutuksen erityisyyttä muuhun suunnitelmalliseen sosiaalityöhön kuvaa työn intensiivisyys ja kokonaisvaltaisuus ja se, että mukana sosiaalityön ohella on muita toteuttajia ja palveluja.

”..sit se tehostettu tuki on just sitä että jossakin tarjotaan esimerkiks sitä työtoimintaa, siellä on jo muut ihmiset tekemässä sitä ohjausta. Ja sitten sinne esimerkiks kotiin annettavat palvelut, sen tekee joku muu sen ohjauksen, ei se sosiaalityöntekijä”. (A4)

”niinku sosiaalityö yleensä mutta tässä vielä se on niinku sillai tosi kokonaisvaltaista sen asiakkaan kanssa työskentelyä että siinä tulee kaikki niinku eri tasot käytyä läpi.” (A2)

4.5.2 Sosiaalinen kuntoutus verkostotyönä

Edellä on tullut esille, että sosiaalinen kuntoutus edellyttää eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Seuraavassa kuvaan sosiaalista kuntoutusta verkostotyönä ja sitä, millaista työskentelyä vaikuttava sosiaalinen kuntoutus edellyttää sosiaalityöntekijältä ja muilta toimijoilta.

Sosiaalisen kuntoutuksen nähdään mitä suurimmassa määrin olevan yhteistyötä jo senkin vuoksi, että kyseessä on paljon eri palveluita käyttävä ja tukea tarvitseva asiakaskunta. Keskeistä onkin asiakkaan ja hänen kokonaisvaltaisen tuen tarpeensa tunnistaminen. Yksi vastaajista kiteyttää yhteistyön edellytyksen seuraavasti:

”Et semmonen yhteisen asiakkaan löytäminen ja sitten se yhteistyö, niin se on muuten tossa aika keskeistä, että sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat on aina jonkun muunkin palvelun asiakkaita. ” (A1)

Keskeisesti asiakaskunnan tarpeita myötäillen yhteistyötahoina esiin tulevat päihde-, mielenterveys- ja työllisyystoimijat sekä terveydenhuolto. Sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa on mahdollista hyödyntää myös kolmannen sektorin toimijoiden, yhdistysten ja seurakuntien osaamista ja niiden järjestämää toimintaa. Eri yhteistyötahoilla tiedostetaan olevan paljon osaamista ja mahdollisuuksia toteuttaa välineitä sosiaalisen kuntoutuksen toimintaan, mikä olisi tärkeä tehdä nykyistä enemmän näkyväksi.

Yksi vastaajista kuvaa sosiaalista kuntoutusta palveluna, joka mahdollistaa olemassa olevan osaamisen hyödyntämisen:

” ..sinällään mä ajattelen tätä sosiaalista kuntoutusta, että se ei välttämättä oo pelkästään sosiaalityön juttu vaan kyllähän sitä voi tehdä monet muutkin ja tavallaan pitäis hyödyntää just niitä paikallisia yhdistyksiä ja just seurakuntia ja muita toimijoita ,jotka pystyy sitä, ja ohjata niitä asiakkaita siihen toimintaan

kansalaisopistoon ja tämmösiin että se on niinku et varmaan tämmöset ja sitten myös aatellaan tietysti yhteisiä jotain tapahtumia, tempauksia, teemapäiviä, ehkä jotakin ryhmää.. ja sit sillai niinku siitä asiasta puhumista ja kertomista et mitä se on ja miten sitä voidaan yhteistyössä tehdä. ” (A2)

Esille nousee, että toisinaan sosiaalinen kuntoutus mielletään yhteistyötahoilla sosiaalityön tehtäväksi sen sijaan, että se nähtäisiin laajemmin sosiaalihuollon ja muiden eri toimijoiden yhteiseksi työksi.

”Justiinsa siinä tulee semmonen pohjavire, se on poissa mielestä. Että, ottakaa tää asiakas hoitaaksenne että te varmaan järjestätte jotain sosiaalista kuntoutusta ja se se on varmaan puol vuotta jossain siellä että palataan asiaan kun on kuntoutunu.” (A5)

”Ja jotenkin ajattelen tossa et, ehkä yhteistyötahokin ajattelee, että se on sen sosiaalitoimiston tehtävää työtä, mut tosiasiasahan se niin ei oo, vaan ehkä tietyllä tavalla, kun ajatellaan niitä sektoreita et mitkä, osa-alueet siihen sosiaaliseen kuntoutukseen, kuuluu niin sitten ehkä tärkeimmät yhteistyökumppanit eivät välttämättä hoksaa, että hekinhän tuottavat sosiaalisen kuntoutuksen, palveluja ja niitä polkuja”. (A3)

Yhteistyön edellytyksenä ja kehittämistarpeena nähdään, että sosiaalisesta kuntoutuksesta palveluna vallitsee yhteinen ymmärrys siitä, mitä sillä käsitteellisesti ja sisällöllisesti organisaatioissa tarkoitetaan. Kehittämisen tarvetta nähdään juuri palvelun sanoittamisessa, selkiyttämässä ja siinä, että eri tahot tunnistaisivat oman roolinsa sosiaalisen kuntoutuksen toimijoina.

Käytännön tasolla koetaan tarvittavan tiivistä yhteistyötä. Yhteisen ymmärtämisen löytäminen edellyttää keskinäistä tiedonvaihtoa ja sosiaalisen kuntoutuksen ja asiakkaiden tarpeiden sanoittamista. Toimiva yhteistyö on vuoropuhelua ja verkostotyöskentelyä. Kysymys on myös vahvasti johtamisesta, jossa työntekijälle tehdään näkyväksi yhteisen asiakkaan polku palvelujen verkostossa. Yhteistyön ja hyvän johtamisen merkitystä kuvaa yksi vastaaja näin:

”Se on enemmän semmosen johtamisen kysymys että ymmärretään että meidän työ yksin ei ole mitään, tarvitaan toisia. Ja silloin se asiakas aika luontevasti kulkee niissä palveluissa aidosti.” (A1)

Yhteiskehittäminen nähdään yhtenä keinona vahvistaa palvelua. Kehittämistyössä on mahdollisuus kuulla myös asiakasta ja hänen näkemystään palveluiden kehittämiseksi.

”..että palveluiden ne käyttäjät tuovat oman mielipiteensä julki sitten tavallaan, että sitä kautta kehitetään sitä toimintaa.” (A2)

Seuraavassa taulukossa kuvaan edellä esittämäni tutkimuksen teemojen keskeisiä sisältöjä.

Taulukko 1. Tiivistelmä sosiaalisen kuntoutuksen palvelusta aikuissosiaalityössä

Asiakas	Palvelu	Menetelmät	Tavoitteet
Paljon tukea tarvitseva asiakas	Sosiaalinen kuntoutus (SHL 17§)	Yksilöllisesti räätälöidyt ja asiakaslähtöiset toteutukset	Osallisuuden mahdollistaminen asiakkaan omista lähtökohdista käsin
Pitkittyneet sosiaaliset ongelmat (mm. päihde, mielenterveys, työttömyys, toimeentulo)	- sosiaalityötä ja sosiaaliohjausta - yhteistyötä verkostoissa ja palveluiden yhteensovittamista (mm. sosiaali- ja terveyspalvelut, päihde- ja mielenterveyspalvelut, työllisyyspalvelut)	Matalan kynnyksen palvelut Lähellä asiakasta	Yksilön elämänhallinnan ja -laadun vahvistaminen
Elämänhallinnan vaikeudet ja toimintakyvyn puutteet	Myös järjestöt, yhdistykset ja seurakunnat toimijoina	Yksilöllinen tuki ja ryhmätoiminta	Yhteiskunnallisen tasavertaisuuden vahvistaminen
Syrjäytymisen riski	Miten? - kokonaisvaltainen kohtaaminen ja tuen tarpeen tunnistaminen	Toiminnalliset ja osallistavat menetelmät	Vastaa heikossa asemassa olevien palveluiden tarpeeseen yksilöllisesti
Asiakkaalla motivaatio ja tahto muutokseen	- intensiivinen ja voimavaralähtöinen työskentely Työskentely edellyttää aikaa, resursseja ja välineitä		

5 YHTEENVETO TULOKSISTA

Edellä olen kuvannut sosiaalista kuntoutusta sosiaalityöntekijöiltä keräämääni haastatteluaineistoon perustuen. Yhteenvedossa tiivistän keskeisiä tutkimustuloksia ja niiden merkityksiä. Tutkielmani alussa esitin kysymyksen siitä, mikä on paljon tukea tarvitsevan asiakkaan paikka yhteiskunnassa? Tätä kysymystä olen tarkastellut sosiaalisen kuntoutuksen palvelun kautta vastaamalla keskeiseen tutkimuskysymykseeni siitä, mitä on sosiaalinen kuntoutus kunnallisessa aikuissosiaalityössä.

Sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy palveluna, jonka sosiaalityöntekijät mieltävät tärkeäksi ja kehittyväksi palveluksi kunnallisessa aikuissosiaalityössä – keskeiseksi aikuissosiaalityön perustehtäväksi. Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat tarvitsevat paljon tukea. Ongelmat ja haasteet asiakkaiden elämässä näyttäytyvät erityisen viheliäiltä; pitkittyneiltä ja vyyhteytyneiltä. Kyse on työvoiman ulkopuolella olevista heikompiosaisista henkilöistä, jotka herkästi tulevat sivuutetuiksi ja joiden tarpeet eivät tule nähdyiksi. Sosiaalityössä asiakkaat nähdään sosiaalityön arvojen mukaisesti tasavertaisina ja kyseiselle asiakasryhmälle tarvitaan kohtaavia matalan kynnyksen palveluja. Asiakaskunnassa itse kussakin yksilössä nähdään runsaasti mahdollisuuksia ja potentiaalia, jonka löytäminen nähdään arvokkaan niin yksilön kuin laajemmin yhteiskunnankin kannalta tarkasteltuna – eritoten inhimillisenä kysymyksenä.

Sosiaalisen kuntoutuksen koetaan vahvistuneen palveluna sen tultua lainsäädäntöön. Se nähdään mahdollisuutena aikuissosiaalityössä juurikin nyt, kun perinteisesti aikuissosiaalityön tehtäväksi mielletty toimeentulotukityö on siirtynyt kunnilta Kelalle. Palveluna se näyttäytyy aikuissosiaalityön välineenä, joka mahdollistaa räätälöidä asiakkaan tarpeita vastaavaa tukea hyödyntäen eri toimijoita ja palveluja. Olennaisena sosiaalityössä pidetään sitä, että asiakas tulee kuulluksi ja hänet kohdataan kokonaisvaltaisesti.

Vaikka katseet sosiaalisen kuntoutuksen vastuusta kohdistuvat usein sosiaalityöhön, muistuttavat sosiaalityöntekijät työn olevan mitä isommassa määrin yhteistyöhön perustuvaa. Asiakas, jolla on paljon tuen tarvetta, on usein monen eri palvelun yhteinen asiakas. Sosiaalityöntekijä tunnistaa sosiaalityön ja oman vastuunsa sosiaalisen kuntoutuksen prosessin johdossa, mutta yhteisen asiakkaan tunnistaminen palvelujärjestelmässä nähdään keskeisesti onnistuneen sosiaalisen kuntoutuksen

elementiksi ja myös keskeiseksi työskentelyn kehittämiskohteeksi. Sosiaalinen kuntoutus tarvitsee edelleen käsitteellistä ja sisällöllistä määrittelyä – yhteistä ymmärrystä yhteisestä asiakkaasta. Asiakkaan nähdään hyötyvän matalan kynnyksen palvelusta, jossa hän saisi tarvitsemansa tuen keskitetysti samasta paikasta.

Sosiaalityö yksin ei pysty toteuttamaan vaikuttavaa sosiaalista kuntoutusta. Tehtävä koskettaa koko sosiaalihuoltoa. Tarvitaan mm. päihde- ja mielenterveyspalveluja, terveydenhuoltoa ja työllisyys- sekä koulutuspalveluja. Sosiaalityössä tunnistetaan tarpeelliseksi se osaaminen, joka myös monilla muilla toimijoilla on. Esimerkiksi yhdistykset, järjestöt ja seurakunnat toteuttavat monia toimintoja, joihin asiakkaita voidaan ohjata ja joiden osaamista halutaan sosiaalisessa kuntoutuksessa hyödyntää nykyistäkin enemmän.

Keskeisesti sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteita määrittää osallisuus eri tasoilla asiakkaan kykyjä ja valmiuksia vastaavasti. Tavoite lähtee usein pienistä askeleista kohti parempaa arjen hallintaa ja elämänlaatua. Sosiaalityöntekijät tunnistavat asiakaskuntansa haasteet ja näkevät onnistumisen pienienkin tavoitteiden toteutumisessa. Se voi olla uudenlaista tarmokkuutta ja toivon viriämistä, toisinaan uusien ihmissuhteiden muodostumista tai parempaa sitoutumista tarjottuun palveluun. Onnistumiseksi tarvitaan asiakkaan oma tahto ja uskallusta lähteä tavoittelemaan muutosta.

Sosiaalityöntekijät tunnistavat yhteiskunnan asiakasta kohtaan velvoittavat tavoitteet etuisuuksien vastikkeellisuudesta tai työelämävetoisista päämääristä. Yhtäläillä sosiaalityöntekijät ymmärtävät, että työelämä on useimmalle sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaalle hyvin kaukainen ja vaikeasti saavutettavissa oleva asia. Sosiaalisen kuntoutuksen nähdään pureutuvan juurikin asiakaskuntaan, joka ei kykene työelämään ja pienet muutokset oman elämän arjessa ja elämänlaadun koheneminen ovat riittävä tavoite. Kyse on syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien asiakkaiden kanssa työskentelystä ja tukemisesta – keskeisestä sosiaalityön yhteiskunnallisesta tavoitteesta. Työ ei aina myötäile tehokkuusvaatimuksia tai yhteiskunnan taloudellisia vaatimuksia, mutta sosiaalityöntekijät näkevät se ammattillisesti keskeisenä osana sosiaalityöntekijän perustehtävää.

Sosiaalisesta kuntoutuksesta välittyy sosiaalityöntekijöiden kertomana käsitys, että kyse on palvelusta, jota enenevässä määrin tarvitaan ja jonka toivotaan vahvistavan asemaansa aikuissosiaalityössä. Kyse on myös asiakasryhmästä, josta ammatillisesti

sosiaalityöntekijät kantavat huolta, herättävät pohtimaan ”menetettyjä mahdollisuuksia” ja toivovat työlle yhteiskunnallista arvostusta.

Tiivistän aineistoni keskeisimmät tulokset edellä esitetyn perusteella seuraavasti:

- Sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy aikuisten parissa tehtävässä sosiaalityössä tärkeänä ja kehittyvänä sosiaalityön välineenä. Sen keskeisenä tarkoituksena on kohdata heikommassa asemassa oleva asiakas, tukea häntä yksilöllisesti löytämään voimavaransa ja olemaan pystymällään tavalla osa yhteisöjä ja yhteiskuntaa.
- Sosiaalinen kuntoutus on aikuissosiaalityössä keskeinen tehtävä, mutta kyse on palvelusta, joka keskeisesti perustuu sosiaalityön johdolla tehtävään yhteistyöhön eri toimijoiden ja tahojen välillä. Paljon tukea tarvitsevan asiakkaan kohtaavaan ja intensiiviseen, muutosta tukevaan työskentelyyn tarvitaan yhteistä ymmärrystä yhteisestä asiakkaasta, hänen kokonaisvaltaisen tuen tarpeensa tunnistamista ja palveluiden ja toimintojen tarkoituksenmukaista yhteensovittamista.
- Sosiaalisessa kuntoutuksessa työskentelyn tavoitteet ovat yksilöllisesti määräytyviä. Lähtökohtaisesti työskentelyssä kuvastuu sosiaalityön arvot ihmiselämän kunnioittamisesta ja tasavertaisuudesta. Sosiaalisella kuntoutuksella tavoitellaan mahdollisuutta osallisuuteen asiakkaan yksilöllisistä edellytyksistä käsin, mutta ne eivät ensisijaisesti kiinnity työelämätaivoitteisiin.

Tutkielmani alkupuolella kuvasin suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmän perustuvan vahvasti palkkatyöhön osallistumiseen. Kuvasin myös syrjäytymistä sosiaalisena ongelmana ja osallisuuden vahvistamista sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen tehtävänä.

Kuten edellä esitetystä on tullut esille, sosiaalisessa kuntoutuksessa puhutaan asiakkaista, jotka ovat heikommassa asemassa tai työelämän ulkopuolella. Kokemus siitä, että ei löydä paikkaansa yhteiskunnassa näyttäytyy erittäin vakavana sosiaalisena ongelmana ja yksilötasolla tällä voi olla musertavia vaikutuksia. Kyse on myös siitä, mitä yhteiskunnassa arvostetaan. Nähdäänkö palkkatyö itsessään arvostettavaksi yksipuolisesti kaiken sen ulkopuolella olevan toiminnan jäädessä vaille arvoa? Yksipuolinen käsitys työyhteiskunnasta ja sen arvokkuudesta kaipaa pohdintaa sen avartamisen tarpeellisuudesta. Monella työvoiman ulkopuolella olevalla on halua olla osallinen

kykyjään vastaavasti mielekkääseen toimintaan, mutta nähdäänkö se yhteiskunnallisella tasolla riittäväksi tai arvokkaaksi? (Ikäheimonen 2008, 27.)

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun vahvistuva tarve on huomioitu myös Sosiaali- ja terveysministeriön selvityshenkilötyöryhmän julkaisussa Tiekartta 2030 Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys. Julkaisussa konkreettisenä toimenpide-ehdotuksena pidetään sosiaalisen kuntoutuksen resurssien ja osaamisen vahvistamista kunnissa. Tuen tarve selvityksen mukaan tulisi nykyistä vahvemmin huomioida ja tunnistaa tilanteissa, jossa sosiaalinen kuntoutus on ensisijaista esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan sijaan. (Karjalainen, Metteri & Strömberg-Jakka. 2019, 52–53.)

Samaisessa selvityksessä huomioidaan Te-palveluissa olevan runsaasti asiakkaita, jotka ovat huonokuntoisia. Heidän kohdallaan työllistyminen ei ole ajankohtaista, kuten ei myöskään kuntouttava työtoiminta johtuen toimintakyvystä tai muusta elämäntilanteesta. Näiden asiakkaiden osalta paine siirtyä TE - palveluista sosiaalityön suuntaan on huomattava. Korkeammat työllisyystavoitteet tuo kunnalliseen sosiaalityöhön velvoitteita. Sosiaalityön tehtävä näyttäytyykin tämän myötä talous- ja työllisyyspolitiikan välineenä siinä missä sosiaalipolitiikan välineenä. Etuus- ja palvelujärjestelmä myötäilee tavoitteita, jotka ovat toisinaan ristiriitaisia ja poliittisesti lataantuneita. Vastikkeellisuudella haetaan asiakkaiden aktiivisuutta yhteiskuntaan ja tämä edellyttää sosiaalityöltä edelleen vaativampaa toimintakyvyn vahvistamiseen liittyvää työtä. (Karjalainen ym. 2019, 22–25.)

Edellä esittämäni ja sosiaalityöntekijöiden käsitykset työtään ohjaavista arvoista saa pohtimaan sosiaalisia oikeuksia ja niiden toteutumista sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaan kohdalla, joka usein on heikommassa asemassa ja erityisen tuen tarpeessa. Tutkielmani lopuksi tarkastelen sosiaalisia oikeuksia kuvaamaan paljon tukea tarvitsevan sosiaalityön asiakkaan asemaa.

Niemelä tiivistää sosiaalityön hyvinvointitehtäväksi, jossa korostuu hyvinvointieettiset periaatteet. Vastuuntuntoisella, paneutuvalla ja tapauskohtaisella työskentelyotteella tavoitellaan ihmisarvon- ja oikeuksien toteutumista avuttomassa elämäntilanteessa olevien asiakkaiden kanssa. (Niemelä 2011, 42.) Sosiaalinen kuntoutus osaltaan vastaa tähän tarpeeseen. Tuen antaminen ja asioiden ajaminen heikossa asemassa olevan asiakkaan asioissa on mielletty sosiaalityön keskeiseksi tehtäväksi (Arajärvi 2011, 304).

Sosiaaliset oikeudet turvaavat erityisesti niiden oikeuksia, jotka ovat muita heikommassa asemassa yhteiskunnassa. Kysymyksessä on perustavanlaatuisia oikeuksia, joilla pyritään toteuttamaan yhteiskunnassa sosiaalisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista. Sosiaaliset oikeudet lähtökohtaisesti pyrkivät turvaamaan henkilön inhimillisesti tarkasteltuna vähimmäisehtojen toteutumista erilaisten sosiaalisten riskien kohdatessa tilapäisesti tai luonteeltaan pysyvämpinä. Sosiaalisten ihmisoikeuksien keskeisenä periaatteena on yhdenvertaisuus tai yhtäläinen ihmisarvo. Täysimääräinen yhteiskunnan jäsenyys kuuluu kaikille koskien myös niitä, joilla on elämänhallinnan ongelmia tai muutoin poikkeavat mahdollisuudet toimia. (Rautiainen 2017, 20–23.)

Yhdenvertaisuus on keskeinen periaate Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa. Tässä yhdenvertaisuus ilmenee sekä syrjäntäkieltona että yhdenvertaisten mahdollisuuksien turvaamisena. Positiivisen erityiskohtelun edellytys koskee muita heikommassa asemassa olevia kansalaisia. Esimerkiksi asumisen tai huolenpidon turvaaminen edellyttää erityisiä toimia niiden kohdalla, joiden toimintakyky on alentunut. Kyse on sisällöllisestä yhdenvertaisuudesta eli todellisen yhdenvertaisuuden toteutumisesta. (Mikkola 2017, 44.)

Yhdenvertaisuus on julkisten sosiaali- ja terveystalveluiden keskeinen tavoite. Universaalit, kaikille tarkoitettut palvelut osaltaan mahdollistavat yhdenvertaisuuden toteutumista ja vähentävät osaltaan syrjäytymiskehitystä. Sosiaali- ja terveystalvelut perustuvat perustuslain pykäliin. Perustuslain 6 § koskee yhdenvertaisuutta ja syrjinnän kieltoa. Toisin sanoen kaikki ovat lain edessä yhdenvertaisessa asemassa. Julkisen vallan vastuulla on turvata perustuslaissa määriteltyjen oikeuksien toteutuminen. (Arajärvi 2017, 68–69.)

Sosiaaliturvalla ja perustuslain sosiaalisilla oikeuksilla on tärkeitä yhteiskunnallisia tehtäviä kun puhutaan ihmisarvon ja yksilön oikeuksien turvaamisesta. Myös heikoimmassa asemassa olevat pyritään lain turvin saamaan osaksi yhteiskunnan hyväksymää tilaa ja kohtuullisena pidettyyn toimeentuloon. Puhutaan myös mahdollisuuksien oikeudenmukaisuudesta, jossa kullekin pyritään luomaan mahdollisuudet toimia omien edellytystensä mukaisesti. (Arajärvi 2017, 67–68.) Tähän tavoitteeseen myös sosiaalinen kuntoutus osaltaan pyrkii vastaamaan tuen tarpeessa olevien asiakkaiden palveluna sekä osallisuuden mahdollisuuksia tukevana työnä.

LOPUKSI

Kiinnostus sosiaalisen kuntoutuksen teemaan on lähtenyt omista pohdinnoistani sosiaalityön asiakkaasta osana yhteiskuntaa, sen arvoja ja rakenteita. Mielenkiintoni kohteena on ollut se, millä tavoin heikoimmassa asemassa olevaa asiakasta voidaan tukea ihmiselämän arvo tunnistaen ja elämisen mahdollisuuksia vahvistaen kohti myönteistä muutosta. Tätä teemaa olen lähtenyt tarkastelemaan yhden sosiaalihuoltolain mukaisen palvelun eli sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmasta.

Haasteelliseksi tämän tutkielman tekemisen on tehnyt se, että sosiaalinen kuntoutus on monitasoinen ja monella tavoin eri yhteyksissä avautuva käsite. Se on vaikeasti hallittavissa ja koottavissa ja on haastanut moninaisuudellaan ja laajuudellaan. Aiheen käsitteleminen, pohtiminen ja pyrkimys sen jäsentämiseen on kuitenkin antanut mahdollisuuden pysähtyä sosiaalityölle keskeisten kysymysten äärelle. Se on myös antanut mahdollisuuden ammatillisen osaamisen vahvistamiseen.

Huomaan sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tarkastelun myötä myös pohtivani laajemmin sosiaalityön asiakkaan paikkaa palvelujärjestelmässä, mutta myös toisaalta yhteiskunnallisessa arvomaailmassa. Ajattelua herättää, millä tavoin yhteiskunnassamme kykenemme eri tahoilla huomaamaan ja kohtaamaan tuen tarvitsijan.

Tämän tutkielman myötä olen päässyt kuulemaan sosiaalityön ammattilaisten näkemyksiä ja kokemuksia työstään. Arvostan haastattelemieni sosiaalityöntekijöiden kokemusta, oman ammatin perimmäisten tarkoitusten ymmärtämistä ja innokkuutta pohtia ratkaisuja moninaisiin tarpeisiin puhuttaessa asiakkaista, joiden ääni ei helposti tule kuuluviin.

Lähteet

- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Osuuskunta Vastapaino. Tampere 2011.
- Andersen, T. 2008. Pohjoismainen malli – tulevaisuuden näkymät ja haasteet Yhteiskuntapolitiikka 73 (2008):4.
- Arajärvi, P. 2011. Johdatus sosiaalioikeuteen. Kariston Kirjapaino Oy.
- Arajärvi, P. 2011. Sosiaaliturvan perustuslaillisia näkökohtia. Teoksessa Nykänen, E., Kalliomaa-Puha, L. & Mattila, Y. (toim.) Sosiaaliset oikeudet – näkökulmia perustaan ja toteutumiseen. Helsinki. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Eskola, J., Lätti, J. & Vastamäki, J. 2018 Teemahaastattelu: Lyhyt selviytymisopas. Teoksessa toim. Valli, R. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittavalle tutkijalle. PS-kustannus. (s. 27–51).
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Gummerus Kirjapaino. Jyväskylä 1998.
- Haimi, T. & Hurme J. 2007. Sosiaalisen kuntoutuksen käsite 1950-luvulta nykypäivään Käsitehistoriallinen tarkastelu sosiaalisen kuntoutuksen käsitteestä. Pro Gradu tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Hinkka, T., Koivisto, J. & Haverinen, R. 2006. Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista. Stakes. Vastapaino Oy. Helsinki 2006.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2016. Tutki ja kirjoita. Bookwell Oy. Porvoo 2016.
- Hokkanen, L. 2009. Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Mäntysaari, M., Pohjola, A. & Pösö, T. (toim.) Sosiaalityö ja teoria. PS-kustannus 2009.
- Ikäheimoinen, H. 2008 Sosiaalisuus ja epäsosiaalisuus sosiaalityössä. Teoksessa Niemi, P. & Kotiranta, T. (toim.) Sosiaalialan normatiivinen perusta. Gaudeamus Helsinki University Press. Oy Yliopistokustannus. Tampere 2008. (s. 13–34).
- Isola, A-M., Kaartinen, H. , Leemann, L. , Läpäperi, R., Schneider, T., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpäpaperi 33/2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Helsinki 2017.
- Jokinen, A. 2008. Sosiaalityö tukena ja kontrollina. Teoksessa Jokinen, A & Juhila, K. (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Gummerus Kirjapaino. 2008.

- Juhila, K. 2008. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila, K. (toim.) 2008. Sosiaalityö aikuisten parissa. (s.48–81).
- Juhila, K. 2008. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila, K. (toim.) 2008. Sosiaalityö aikuisten parissa. (s.14–47).
- Järvikoski, A. & Härkää, K. 2011. Kuntoutuksen perusteet. WSOY.
- Kananen, J. 2017. Kansalaisten sosiaaliturva. Teoksessa Kananen J. (toim.) Kilpailuvaltion kyydissä Suomen hyvinvointimallin tulevaisuus. Gaudeamus.
- Kananen, J. 2008. Kvali. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylän yliopistopaino 2008.
- Kananoja, A. 2012, Sosiaalinen kuntoutus ja sosiaalihuollon uudistuksen uusi suunta. Kuntoutus 4 /12.
- Kananoja, A., Marjamäki, P. & Lähteinen, M. (toim.) 2011. Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy.
- Kannasoja, S. 2013, Nuorten sosiaalinen toimintakyky. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä University Printing House.
- Kantola, A. & Kananen, J. 2017. Suomen malli. Teoksessa Kananen, J. (toim.) Kilpailuvaltion kyydissä Suomen hyvinvointivaltion tulevaisuus. Gaudeamus Oy. (s. 7-30).
- Karjalainen, V. 2004. Yksilöllistymiskehitys muuttaa kuntoutusta – mutta miten? Teoksessa Karjalainen, V. & Vilkkumaa, I. (toim.) Kuntoutus kanssamme Ihmisen toimijuuden tukeminen. Gummerus Kirjapaino (s. 10–25).
- Karjalainen, V. 2008. Aktiivinen sosiaalipolitiikka ja työhön kuntoutuminen. Teoksessa Karjalainen, V., Saikku P., Pasuri, A. & Seppälä, A. Mitä on aktiivinen sosiaalipolitiikka kunnassa. Näköalapaikkana työvoiman palvelukeskukset. Stakesin raportteja 20/2008.
- Karjalainen, V. & Karjalainen, J. 2011. Kuntouttava työtoiminta kunnissa. Arvioita työtoiminnan järjestämistavasta ja kehityssuunnasta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos Raportti 46/2011.
- Karjalainen, P., Metteri, A. & Strömberg-Jakka, M. 2019. Tiekartta 2030: Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriö. Raportteja ja muistioita 2019:41.
- Kelloniemi, S. 2016. Sosiaalinen kuntoutus sosiaalityön käytäntönä. Pro Gradu tutkielma. Lapin yliopisto.

- Kiviniemi, K. 2018. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, Raine.(toim) 2018. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS- kustannus 2018. Otavan Kirjapaino Keuruu. (s. 73–87).
- Kokko, R-L, Veistilä, M. Sosiaalityö ja sosiaalinen kuntoutus yhteistyönä, teoksessa Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto-Lunden, T., Salovaara, P. ja Veistilä, M. (toim.) 2016. Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus.
- Mikkola, M. (2017). Euroopan sosiaaliset ihmisoikeudet ja Suomi. Teoksessa Nykänen, E., Kalliomaa-Puha, L. & Mattila, Y. (toim.) Sosiaaliset oikeudet – näkökulmia perustaan ja toteutumiseen. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Niemelä, P. 2011. Sosiaalityö hyvinvointityön toteuttajana. Teoksessa Pehkonen, A. & Väänänen-Fomin, M. Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus, Bookwell Oy. Juva 2011. (s. 13–43).
- Nieminen, A. 2018. Sosiaalisen kuntoutuksen määritelmä, kentät ja mahdollisuudet. Teoksessa Kostilainen, H. & Nieminen, A. (toim.) 2018. Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Juvenes Print Oy.
- Palola, E. & Karjalainen, V. 2011 Sosiaalipolitiikka hukassa vai uuden jäljillä? Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).
- Piirainen, K. 2018. Yhdenmukaisuutta ja tapauskohtaisuutta sosiaaliseen kuntoutukseen – palveluohjaus julkisen toimijan ratkaisuna. Teoksessa Kostilainen, H. & Nieminen, A. (toim.) 2018 Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Juvenes Print Oy (s. 39–57).
- Puromäki, H., Kuusio, H., Tuusa, M. & Karjalainen, J. 2016. Sosiaalihuoltolaki ja sosiaalinen kuntoutus Kuntakyselyn tulokset. Työpaperi 47/2016. THL. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Raivio, H. & Karjainen, J. 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Teoksessa Era, T. (toim.) Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Suomen Yliopistopaino Oy, Juvenes Print. 2013. (s. 12–34).
- Ranta, J. & Kuula-Luumi, A. 2017. Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC, teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvuori, J. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino. Tampere 2017. (s. 413–426).
- Raunio, K. 2009. Olennainen sosiaalityössä. Gaudeamus Helsinki University Press.
- Raunio, K. 2006. Syrjäytyminen Sosiaalityötä kiinnostava näkökulma. Gaudeamus.
- Rautiainen, P. 2017. Sosiaaliset oikeudet ihmisoikeuksina. Teoksessa Nykänen, E., Kalliomaa-Puha, L. & Mattila, Y. (toim.) Sosiaaliset oikeudet – näkökulmia perustaan ja toteutumiseen. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

- Romakkaniemi, M., Lindh, J. & Laitinen, M. 2018. Nuorten aikuisten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 147/2018. Kela Helsinki 2018.
- Ruusuvuori, J. & Nikander, P. 2017. Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvuori, J. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino. Tampere 2017. (s. 427–442).
- Savukoski, M. & Kauramäki, P. 2004. Nuoren sosiaalinen tukeminen omalle ammatilliselle uralle. Teoksessa Karjalainen, V. & Vilkkumaa, I. (toim.) Kuntoutus kanssamme Ihmisen toimijuuden tukeminen. Gummerus Kirjapaino Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. (s. 122–135).
- Thompson, N. 2017. Social problems and social justice. Englanti 2017. Cognella, Inc.
- Thompson, N. & Stepney, P. 2018 Social Work Theory and Methods The Essentials. Routledge.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2009.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. 2018.
- Tuusa, M. 2005. Kohti kuntouttavaa sosiaalityötä: aktivointi ja työllistymisen tukeminen sosiaalityön ammattikäytäntönä kunnissa. Lisensiaatintyö. Helsinki. Yliopistopaino.
- Vilkkua, H. 2015. Tutki ja Kehitä. PS-kustannus. Bookwell Oy, Juva.
- Vilkkumaa, I. 2004. Kolme tapaa nähdä sosiaalinen kuntoutuksessa. Teoksessa Karjalainen, V. & Vilkkumaa, I. (toim.) Kuntoutus kanssamme Ihmisen toimijuuden tukeminen. Gummerus Kirjapaino. (s. 26–39).
- Wiman, R. 2004. Kumpaa pitäisi kuntouttaa – ihmistä vai yhteiskuntaa? Teoksessa Karjalainen, V. & Vilkkumaa, I. (toim.) Kuntoutus kanssamme Ihmisen toimijuuden tukeminen. Gummerus Kirjapaino. (s. 80–90).
- Väisänen, R. 2018 Sosiaalisen kuntoutuksen käsite ja kehitysvaiheet. Teoksessa Lindh, J., Härkäpää, K. & Kostamo-Pääkkö, K. (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa. Hansaprint Oy. (s. 19–60).
- Välimaa, O. 2008. Kunnallisen aikuissosiaalityön rajat ja ammattietiikka pitkäaikaistyöttömien kohtaamisissa. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila, K. (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Gummerus Kirjapaino Oy. (s. 175–195).

Aineisto:

Hautala, S. 2018: Heikoimmassa asemassa kanssa tehtävä kuntouttava sosiaalityö. Professori Sanna Hautalan luento Osallistavan sosiaaliturvan kokeiluun liittyvässä koulutuspäivässä 13.2.2018. <https://www.slideshare.net/THLfi/heikoimmassa-asemassa-kanssa-tehtv-kuntouttava-sosiaality>, viitattu 29.1.2019.

Kuntoutusportti <https://yhteisomedia.fi/kuntoutujalle/kuntoutuksen-jaottelut/sosiaalinen-kuntoutus/>, viitattu 25.1.2019.

Laki työllistymisestä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta 1369/2014 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141369>, viitattu 25.1.2019.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>, viitattu 25.1.2019.

Sosiaalihuoltolaki soveltamisopas Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5 http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf?sequence=1&isAllowed=y, viitattu 25.1.2019.

Sosnet, Sosiaalityön kansainvälinen määritelmä <https://www.sosnet.fi/Suomeksi/Koulutus/Peruskoulutus/Sosiaalityon-maarittely/Kv-maaritelma>, viitattu 25.1.2019.

STM 2019 <https://stm.fi/syrjaytymisen-ja-koyhyden-ehkaisy>, viitattu 25.1.2019.

STM 2019 <https://stm.fi/sotepalvelut/kuntoutus>, viitattu 25.1.2019.

Vankeuslaki 767/2005 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050767>, viitattu 11.11.2019.

Liite 1: Haastattelun kysymysrunko

Pro Gradu tutkielma: Sosiaalinen kuntoutus kunnallisessa aikuissosiaalityössä

Haastattelurunkoa:

Aluksi:

- Ammattinimike, koulutus, työkokemus aikuissosiaalityöhön liittyen
- Kuuluuko sosiaalinen kuntoutus nykyiseen työtehtävään/muu työkokemus sosiaaliseen kuntoutukseen liittyen?

Sosiaalinen kuntoutus:

- Mitä on sosiaalinen kuntoutus? Miten ymmärrät käsitteenä aikuissosiaalityön kontekstissa?
- Millaiset sosiaalisen kuntoutuksen menetelmät ovat tai olisivat toimivia ja vaikuttavia?
- Mitä sosiaalinen kuntoutus on aikuissosiaalityön työotteena/työorientaationa?
- Millainen on ”tyypillinen” sosiaalisen kuntoutuksen asiakas? Millaisissa tilanteissa ja milloin aikuissosiaalityön asiakas tarvitsee tai hyötyisi sosiaalisesta kuntoutuksesta?

Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteet:

a) Yksilötasolla:

- Millaisia tavoitteita ja tarpeita sosiaalisella kuntoutuksella on yksilötasolla?
- Mitä tavoitteeseen pääseminen edellyttää aikuissosiaalityön asiakkaalta?
- Millaista työskentelyä edellyttää asiakkaan kanssa?
- Mitä haasteita/esteitä liittyy tavoitteisiin pääsemiseksi?
- Mistä tunnistaa onnistuneen sosiaalisen kuntoutuksen?

b) Yhteiskunnallisella tasolla:

- Tavoitteet yhteiskunnallisella tasolla: Millaisia tavoitteita/arvoja tunnistat sosiaalisen kuntoutuksen taustalla olevan?
- Millaisia vaatimuksia tai odotuksia näiden myötä kohdistuu aikuissosiaalityöhön, jännitteitä?

Sosiaalinen kuntoutus kunnallisen aikuissosiaalityön tehtävänä:

- Miten tunnetaan sosiaalihuoltolain mukaisena sosiaalipalveluna kunnallisessa aikuissosiaalityössä?
- Entä yhteistyötahoilla/verkostoissa?
- Millaista yhteistyötä toimiva sosiaalinen kuntoutus edellyttää eri toimijoiden välillä, verkostoissa? Millaista johtamista?
- Mitä aikuissosiaalityöntekijältä odotetaan sosiaalisen kuntoutuksen toimijana? Millainen rooli/tehtävä? Tuki vai kontrolli?
- Sosiaalityötä vai kuntoutusta? Miten sosiaalinen kuntoutus eroaa muusta suunnitelmallisesta aikuissosiaalityöstä? Eroja / yhtäläisyyksiä
- Sosiaalisen kuntoutuksen tarve aikuissosiaalityön muutoksien (esim. toimeentulotukiuudistus) ja yhteiskunnan kehityksen myötä?
- Sosiaalisen kuntoutuksen tulevaisuus aikuissosiaalityössä?

Mitä muuta haluaisit sanoa aiheesta?

Liite 2: Tiedote tutkittavalle

TIEDOTE TUTKITTAVALLE

Tutkijan tiedot:

Marjo Vehniäinen, sosiaalityön opiskelija
puhelin
sähköposti

Tutkimuksen taustatiedot:

Tutkimuksen nimi: Sosiaalinen kuntoutus kunnallisessa aikuissosiaalityössä
Jyväskylän yliopisto, Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
valmistuu syksyllä 2019
Ohjaaja: Satu Ranta-Tyrkkö, Jyväskylän yliopisto

Tutkimuksen tausta ja tarkoitus:

Tutkimuksen tavoitteena on kuvata sosiaalista kuntoutusta sosiaalihuoltolain mukaisena sosiaalipalveluna, sen keskeisiä yksilö- ja yhteiskunnallisen tason tavoitteita ja niiden jäsentymistä osaksi kunnallisen aikuissosiaalityöntekijöiden tehtävää

Tutkimukseen osallistuvat työskentelevät kunnallisessa sosiaalityössä paljon tukea tarvitsevien aikuissosiaalityön asiakkaiden kanssa tai vastaavat työssään aikuissosiaalityöstä. Tutkimuksella ei tavoitella sitä, miten sosiaalinen kuntoutus on tietyissä kunnissa tai työyksiköissä järjestetty. Kiinnostuksen kohteena on sosiaalityöntekijän tulkinta sosiaalisesta kuntoutuksesta sosiaalipalveluna ja sen reunaehtojen toteutumisesta.

Tutkimuksen toteuttaminen:

Tutkimus toteutetaan kertaluontoisena yksilöhaastatteluna, jonka kesto on arviolta 30–60 minuuttia. Haastatteluun voi osallistua puhelimitse tai muutoin tutkijan kanssa sovittavalla tavalla. Halutessaan tutkittava voi perehtyä haastattelurunkoon ennalta.

Haastattelu tallennetaan nauhurilla, ja kerätty aineistoa käytetään ainoastaan pro gradu tutkielmaa varten. Aineisto hävitetään asianmukaisesti tutkielman valmistuttua. Tutkimuksessa kerättyjä tietoja ja tutkimustuloksia käsitellään luottamuksellisesti tietosuojalainsäädännön edellyttämällä tavalla. Tutkimukseen osallistuvan tietoja ei voida tunnistaa tutkimukseen liittyvistä tutkimustuloksista.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, eikä tutkittavan ole pakko toimittaa mitään tietoja. Tutkimukseen osallistumisen voi keskeyttää missä tahansa tutkimuksen vaiheessa. Tutkimusaineistoa säilytetään Jyväskylän yliopiston tutkimusaineiston käsittelyä koskevien tietoturvakäytänteiden mukaisesti.

Tutkimuksen mahdolliset hyödyt ja haitat tutkittaville:

Tutkimukseen osallistuva on mukana tuottamassa tietoa tärkeästä yhteiskunnallisesta teemasta. Tutkimuksen keskiössä on paljon tukea tarvitseva sosiaalityön asiakas ja hänen tukeminen. Sosiaalista kuntoutusta on pidetty monin tavoin jäsentymättömänä. Sosiaalityöntekijän näkemystä ja tulkintaa sosiaalisesta kuntoutuksesta on tärkeää tehdä näkyväksi. Tutkimus toteutetaan niin, ettei siihen osallistuvalla koidu siitä haittaa.

Tutkimustulokset:

Tutkimuksesta valmistuu opinnäytetyö. Haastateltavat saavat tutkielman luettavakseen halutessaan.

Liite 3: Suostumus tutkittavalle

SUOSTUMUS TIETEELLISEEN TUTKIMUKSEEN

Minua on pyydetty osallistumaan pro gradu tutkimukseen ”Sosiaalinen kuntoutus kunnallisessa aikuissosiaalityössä”.

Olen perehtynyt tutkimusta koskevaan tiedotteeseen ja saanut riittävästi tietoa tutkimuksesta ja sen toteuttamisesta. Tutkimuksen sisältö on kerrottu minulle myös suullisesti ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin tutkimusta koskeviin kysymyksiini. Selvityksen antoi tutkimusta toteuttava sosiaalityön opiskelija Marjo Vehniäinen. Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita tutkimukseen osallistumista.

Ymmärrän, että tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Minulla on oikeus, milloin tahansa tutkimuksen aikana ja syytä ilmoittamatta keskeyttää tutkimukseen osallistuminen tai peruuttaa suostumukseni tutkimukseen. Tutkimuksen keskeyttämisestä tai suostumuksen peruuttamisesta ei aiheudu minulle kielteisiä seuraamuksia.

Allekirjoittamalla suostumuslomakkeen hyväksyn tietojeni käytön edellä kuvattuun tutkimukseen.

Kyllä

Allekirjoituksellani vahvistan, että osallistun tutkimukseen ja suostun vapaaehtoisesti tutkittavaksi sekä annan luvan edellä kerrottuihin asioihin

Allekirjoitus

Päiväys

Nimenselvennys